



LEADER
EESTI



MTÜ HIIDLASTE KOOSTÖÖKOGU STRATEEGIA 2024–2027+

Lisa 1. Tegevuspiirkonna profiil

Oktoober 2022/veebruar 2023

Sisukord

SISUKORD	1
SISSEJUHATUS JA METOODIKA	2
1 ORGANISATSIOON	3
1.1 TEGEVUSPIIRKOND	3
1.2 LIIKMED	4
1.3 JUHTIMINE JA TÖÖKORRALDUS	4
1.4 ORGANISATSIOONI ARENDAMINE	6
1.5 KOOSTÖÖ	7
2 TEGEVUSPIIRKOND	10
2.1 ASUSTUS JA RUUMIMUSTER	10
2.2 RAHVASTIKUARENGUD VALLAS JA PIIRKONDADES	11
2.3 ETTEVÕTLUS	18
2.4 SOTSIAALMAJANDUSLIKUD NÄITAJAD	21
2.4.1 <i>Omavalitsuste finantsid ja tulubaas</i>	24
2.4.2 <i>Rahulolu avalike teenustega</i>	26
2.4.3 <i>Kodanikuühendused ja -aktiivsus</i>	27
3 PERIOODI 2015–2022 ANALÜÜS	28
3.1 JAGATUD TOETUSTE ÜLEVAADE	28
3.2 EESMÄRKIDE SIHTTASEMETE TÄITMINE	29
3.3 MEETMETE SIHTTASEMETE TÄITMINE	31
3.3.1 <i>Meede 1: Ettevõtete areng</i>	31
3.3.2 <i>Meede 2: Külaarendus</i>	32
3.3.3 <i>Meede 3: Kohaturundus ja uuenduslik kogukond</i>	33
3.3.4 <i>Meede 4: Arengukoostöö</i>	33
3.3.5 <i>Meede 5: LEADER riigisisene ja rahvusvaheline koostöö</i>	34
3.3.6 <i>Meede 6: Covid-19 tagajärgede taastekava</i>	34
3.4 RAHULOLU HIIDLASTE KOOSTÖÖKOGU TEGEVUSEGA	34
4 ARENGUVAJADUSED JA -POTENTSIAAL	37

Sissejuhatus ja metoodika

LEADER-programmi toetusrahade kasutuselevõtuks perioodil 2023–2027 peavad kohalikud tegevusgrupid koostama strateegia, mis tugineb piirkonna olukorra analüüsil. **Siinse dokumendi näol on tegemist alusmaterjaliga järgmise perioodi strateegia kujundamiseks.**

Piirkonna olukorra analüüsi koostamine hõlmas kolme etappi:

1. Kvantitatiivne analüüs
2. Küsitlus liikmete, taotlejate ja hindamiskomisjoni liikmete hulgas
3. Eelmise perioodi analüüs

Kvantitatiivne analüüs

Analüüs hõlmas andmekogumist ja analüüsi piirkonna elanikkonna ning sotsiaalmajanduslike näitajate kohta (ettevõtlus, elanike toimetulek jms). Andmetena kasutati avalikest allikatest kättesaadavat infot (Statistikaameti andmekogu, asutuste kodulehed). Muuhulgas koostati piirkonnale ka elanikkonna rahvastikunäitajate analüüs, mille väljundiks on rahvaarvu muutused olulistest vanuserühmades.

Küsitlus liikmete, taotlejate ja hindamiskomisjoni liikmete hulgas

Küsitlus viidi läbi veebipõhiselt, kasutades uuringutarkvara *SurveyMonkey*. Vastajatel oli aega kaks nädalat (9.–27.06.2022). Kokku saadeti välja kutse vastamiseks 127-le unikaalsele adressaadile, millest vastused saadi 51-le. Küsimuste lõikes vastajate arv varieerub.

Küsimusi oli kokku 27 ja need hõlmasid vastaja tausta, hinnanguid tegevuspiirkonnale (tugevused, kitsaskohad, eripära), tegevusgrupile (rahulolu tegevustega) ning toetuste mõjususele (eesmärkide ja meetmete asjakohasus, täituvus jms). Samuti kaardistati ootusi uuele rahastusperioodile.

Eelmise perioodi analüüs

Eelmise perioodi analüüs hõlmas eelarve ja toetuste jaotuse ülevaadet meetmete ja taotlejate kaupa, samuti hinnati eesmärkide saavutamist kehtivas strateegias sätestatud indikaatorite alusel. Vaatluse all oli periood 2015–2022.

Olukorra analüüs koosneb neljast peatükist. Neist esimene käsitleb organisatsiooni, teine tegevuspiirkonda, kolmas eelmist perioodi ja neljas võtab kokku piirkonna peamised arenguvajadused.

1 Organisatsioon

Mittetulundusühing Hiidlaste Koostöökogu on omavalitsuste, ettevõtjate, sihtasutuste ja mittetulundusühingute vabatahtlik ühendus. 30. juunil 2006. aastal asutasid 27 organisatsiooni Hiidlaste Koostöökogu. Kogu tegutseb avalikes huvides kohaliku algatuse ning kohaliku elu arendamise eesmärgil. Hiidlaste Koostöökogu eesmärgid on järgmised:

- Suurendada kohalikku algatusvõimet piirkonnas
- Koostada piirkonna integreeritud arengustrateegia
- Viia ellu piirkonna integreeritud arengustrateegia, korraldades projektide rahastamist ning nõustamist
- Arendada avaliku-, era- ja mittetulundussektori koostööd
- Arendada koostööd teiste ühendustega Eestis ja Euroopas
- Osaleda rahvusvahelistes, riiklikes, piirkondlikes ja kohalikes maaelu arendavates projektides

1.1 Tegevuspiirkond

Tegevusgrupi tegevuspiirkond on kogu Hiiu maakond (ühtib omavalitsuse piiridega). Tegevuspiirkonda iseloomustavad järgmised sotsiaal-majanduslikud ja geograafilised iseärasused:

- Hiiu maakonnas on üks omavalitsus (Hiiumaa vald).
- Siin toimivad saarelisusest tulenevad geograafilised ja majanduslikud tegurid.
- Hõre asustus, elanike tihedus on alla 10 elaniku ruutkilomeetri kohta.
- Piirkonnas elavad sitked, jonnakalt sihikindlad ja mõnusa meelega hiidlased.
- Hiiumaad ümbritseb meri, mis on toitnud hiidlast ja kujundanud merelised traditsioonid.
- Saare väärtusteks on loodus: vääriselupaigad, rikkalik ja mitmekesine flora ning fauna, mille säilitamine vajab arukat ja koostööle suunatud tegutsemist.
- Piirkond on populaarne turismisihtkoht nii sise- kui välituristidele, mida peab ja saab majandada säästlikult, kõigi huvigruppide huve silmas pidades.
- Majandust iseloomustab väikeettevõtlus ja ekspordi kõrge osakaal.
- Saarel on omanäolised kultuuripärand ja traditsioonid.
- Toimib rahvusvaheline koostöö Läänemere ja teiste Euroopa Liidu riikidega, mis vajab säilitamist ning arendamist.
- Hiidlastel on ühised huvid, ajalugu, olevik, mis kujundavad piirkonna homse päeva.
- Hiidlased teevad koostööd selle nimel, et saare elanikele ja järeltulevatele põlvedele oleks Hiiumaa paik, kus tahetakse ja saab elada, töötada ning puhata.

Hiidlaste Koostöökogu moodustamise antud piirides määrasid haldusterritoriaalsed piirid, kaugus naabritest, hõre asustus, eristuv saareline identiteet, piisav võimekus, rikkalik kogemustepagas, kohalik ja rahvusvaheline võrgustumine.

1.2 Liikmed

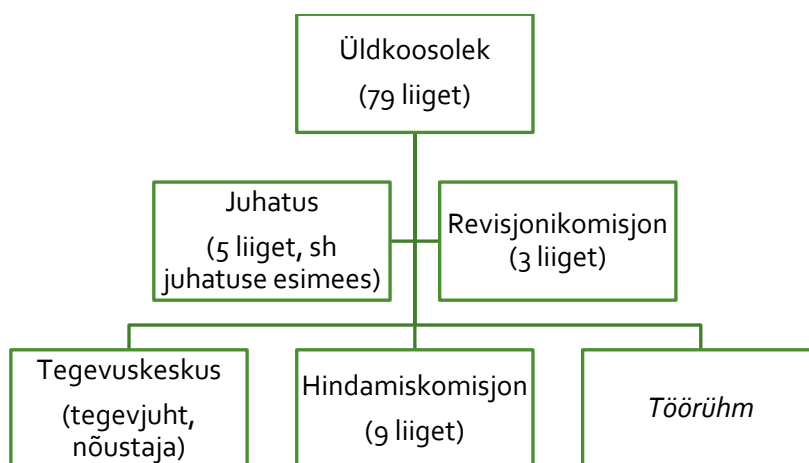
Hiidlaste Koostöökogul on 79 liiget (1.01.2023), sh 1 omavalitsus, 40 äriühingut ja FIE-t, 3 sihtasutust ja 35 mittetulundusühingut. Liikmete detailne nimekiri on pidevalt uuenev ja kättesaadav Hiidlaste Koostöökogu kodulehel¹.

Koostöökogu on avatud uutele liikmetele, liikmeks vastuvõtmist võib taotleda iga Hiiu maakonnas tegutsev äriühing, füüsilisest isikust ettevõtja, mittetulundusühing või sihtasutus ja kohalik omavalitsusüksus, kes soovib arendada koostöökogu eesmärkidega kooskõlas olevat tegevust. Koostöökogu liikmetel on õigus osaleda, võtta sõna ja hääletada koostöökogu üldkoosolekul, olla valitud koostöökogu juhtorganite liikmeks ning saada koostöökogu juhatuselt teavet koostöökogu tegevuse kohta.

Kõige suuremad huvigrupid liikmeskonnas on EMTAK-i koodide põhjal: 94992 Piirkondlikku/kohalikku elu edendavad ja toetavad ühendused ja fondid, 93121 Spordiklubide tegevus, 94995 Vaba aja veetmise, meelelahutuse ja kultuurilise tegevusega või huvialadega seotud ühendused ning huviklubid. Ühegi huvigrupi osakaal ei ületa 49% liikmeskonnast.

1.3 Juhtimine ja töökorraldus

Hiidlaste Koostöökogu juhtorganiteks on üldkoosolek, juhatus, töögrupid, hindamiskomisjon ja LEADER-tegevuskeskus (Joonis 1).



Joonis 1. Hiidlaste Koostöökogu struktuur

Üldkoosolek

Hiidlaste Koostöökogu kõrgeimaks organiks on üldkoosolek. Üldkoosoleku kutsub kokku juhatus aastaaruande ja tegevuskava kinnitamiseks ning muudel juhtudel kui koostöökogu

¹ <https://koogu.hiiumaa.ee/mtu-hiidlaste-koostookogust/liikmed/>

vajadused ja huvid seda nõuavad. Igal liikmel on üks hääl ning üldkoosolek lähtub partnerluse printsiibist. Koostöökogu liikmed panustavad võrdselt tegevustesse ning võtavad vastutuse tulemuste saavutamiseks.

Üldkoosoleku valmistavad ette koostöökogu juhatus ja koostöökogu töötajad ning informatsioon üldkoosoleku toimumise kohta edastatakse kõigile liikmetele. Üldkoosolek võtab otsused vastu lihthäälteenamusega. Koosolek protokollitakse, protokoll saadetakse kõigile liikmetele ning need on avalikud.

Jooksev teabevahetus liikmete ja juhatuse ning tegevuskeskuse vahel toimub kohtumiste, telefonikõnede, e-posti, liikmete listi ja kodulehekülje vahendusel.

Juhatus

Hiidlaste Koostöökogu tegevust juhib 4 kuni 6-liikmeline üldkoosoleku poolt ametisse valitud juhatus. Igas sektorist (avalik-, era- ja mittetulundussektor) võib juhatusse kuuluda maksimaalselt kaks liiget.

Juhatus liikmed valitakse 3-aastaseks perioodiks ja mitte rohkem kui kaheks perioodiks järjest. Juhatus liikme kandidaatide ülesseadmisel arvestatakse vajaliku juhtimiskogemuse (sh seadusandlus, välissuhtlus) olemasoluga.

Juhatus töö juhib juhatuse esimees.

Juhatus pädevuses on majandusaasta aruande koostamise ja raamatupidamise korraldamine ning rakenduskava, eelarve, aastaaruande ja bilansi esitamine üldkoosolekule kinnitamiseks. Samuti on juhatuse pädevuses põhivara soetamine, laenude võtmine ja varadega muude tehingute tegemine. Koostöökogul on lepinguline raamatupidamisteenuse partner.

Töögrupid

Koostöökogu juhatus moodustab töögrupid vastavalt vajadustele erinevate ülesannete täitmiseks või projektide ettevalmistamiseks üldkoosolekute vaheaegadel. Töögrupi moodustab koostöökogu juhatus oma otsusega, mis sõnastab töögrupi töö eesmärgid, sisu, kestvuse, koosseisu, liikmed ning liikmete töö tasustamise ja kulude hüvitamise korra. Vajadusel nähakse otsuses ette ja korraldatakse koolitused töögrupi liikmetele.

Töögrupi koosolekute protokollid ja töö tulemused on avalikud.

Hindamiskomisjon

Taotluste paremusjärjestuse määramiseks kutsub koostöökogu kokku hindamiskomisjoni. Igal aastal kinnitab üldkoosolek juhatuse ettepanekul hindamiskomisjoni liikmed. Hindamiskomisjon moodustatakse nii, et kolme järgneva aasta jooksul vahetub vähemalt kolmandik hindamiskomisjoni koosseisust. 2020. aasta üldkogu otsusega on moodustatud 9-liikmeline hindamiskomisjon.

Hindamiskomisjoni liikmete ja asendusliikmete nimed avalikustatakse Hiidlaste Koostöökogu kodulehel. Komisjon koosneb Hiidlaste Koostöökogu tegevuspiirkonnas tegutsevate mittetulundusühingute või sihtasutuste esindajatest ja ettevõtete esindajatest,

kohaliku omavalitsuse esindajast ning ekspertidest (edaspidi komisjoni liikmed). Avaliku sektori esindajate osakaal peab jääma alla 50%. Huvide konflikti korral taandab komisjoni liige end eelnevalt meetme hindamisest. Komisjon on töövõimeline, kui töökoosolekul osaleb vähemalt viis liiget.

Hindamiskomisjon töötab vastavalt üldkoosolekul heaks kiidetud korrale. Komisjoni liikmetel on võimalik taotlustega tutvuda enne komisjoni istungit. Taotlusi hinnatakse elektrooniliselt veebikeskkonnas. Taotlejal on võimalus hindamiskomisjoni istungil oma taotlust komisjonile tutvustada. Hindamise tulemusena moodustub taotluste pingerida, mille alusel vormistatakse ettepanek juhatusel edukaks osutunud taotluste nimekirja kinnitamiseks. Taotluste paremusjärjestuse kinnitab juhatus oma otsusega.

Vajadusel, ja suurprojektide korral, korraldab tegevjuht eelnevalt hindamiskomisjonile taotluse paikvaatluse. Komisjonil on õigus lisateabe saamiseks kaasata pädevaid spetsialiste ja eksperte.

Tegevuskeskus

Alates 2008. aasta hilissügisest töötab tegevuskeskuses kaks töötajat: tegevjuht ja nõustaja.

Tegevjuhi ülesanneteks on muuhulgas taotlejate nõustamine, keskuse tegevuse juhtimine ja iga-aastase tööplaani ja rakenduskava koostamine ning strateegia elluviimise, muutmise ja uue strateegia koostamise protsessi juhtimine. Nõustaja ülesanneteks on taotlejate nõustamine ja nende abistamine projektide elluviimisel. Nõustajalt oodatakse muude tegevuskeskuse tööks vajalike toimingute täitmist, ennekõike tööd projektide elluviijatega. Taotluste ettevalmistamise nõustamine ja abistamine korraldatakse koostöös partneritega. Hiidlaste Koostöökogu võtab vajadusel tööle eksperte ja projektijuhte.

Tegevuskeskus tegutseb üldkoosoleku poolt kinnitatud ning avalikel teabepäevadel tutvustatud aasta tööplaani alusel, mis hõlmab tegevusi tegevuspiirkonna elavdamiseks, LEADER-koostööprojektide läbiviimist ja organisatsiooni arendamist.

Siin toodud kirjeldused pole ammendavad. Täpsemad ülesannete kirjeldused on määratletud töötajate lepingutes.

1.4 Organisatsiooni arendamine

Hiidlaste Koostöökogu on näidanud oma võimekust strateegia koostamisel ja elluviimisel. Hiiumaa integreeritud arengustrateegia 2014–2025 elluviimine näitas ennekõike Hiidlaste Koostöökogu administratiivset suutlikkust orienteeruda ja toime tulla strateegia juhtimisega ja taotlejate nõustamisega. Hiiumaa integreeritud arengustrateegia 2014–2025 rakendamise ja organisatsiooni arendamise fookuses oli mõju saavutamine.

Teadmussiire ja kompetentside arendamine on keskendunud UNESCO programmi „Inimene ja biosfäär” biosfäärialade alamprogrammi raames toimuvate arendustegevuste rakendamisele (sh kohalik toit, kohalik ressurs, energeetika, kultuur ja pärand jm).

Hiidlaste Koostöökogu **liikmeks olemine** annab võimaluse:

- Aktiivselt kaasa rääkida strateegia kujundamisel ja meetmete rakendamisel
- Osaleda koostöökogu poolt korraldatavatel temaatilistel koolitustel Hiiumaal, Eestis ja koostööpartnerite juures välismaal
- Olla kaasatud koostöö arendamisse kohalikul, riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil
- Olla kaasatud huvidest ja eelistustest lähtuvalt koostöökogu töögruppide ja hindamiskomisjoni töösse
- Olla valitud koostöökogu juhatusse

Pakutud võimaluste realiseerimise tulemusena paranevad liikmete teadmised, oskused ja koostööoskused, mis toetavad strateegia ellurakendamist ning saare kogukonna sotsiaalset ja majanduslikku jätkusuutlikkust.

Hiidlaste Koostöökogu **juhatuse liikmeks olemine** annab võimaluse:

- Osaleda koostöökogu poolt korraldatavatel koolitustel Hiiumaal, Eestis ja partnerite juures välismaal
- Vahetult osaleda strateegia elluviimise ja meetmete rakendamise protsessis
- Osaleda koostöö arendamisel kohalikul, riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil
- Osaleda töögruppide töös
- Saada juhtimiskogemuse tänapäevastele nõudmistele vastavas organisatsioonis

Saadud kogemused ja teadmised on laiendatavad juhatuse liikmete igapäevases töös, aidates kaasa nende organisatsioonide juhtimissuutlikkuse paranemisele, kus juhatuse liikmed töötavad.

Hiidlaste Koostöökogu **töögrupi liikmeks olemine** loob võimalused:

- Kohtuda teiste sama valdkonna spetsialistidega Hiiumaalt ja Eestist, vahetada kogemusi ning omandada uusi oskusi ja teadmisi
- Omandada uusi töövõtteid koostöös teiste töögrupi liikmetega
- Osaleda töögrupi liikmetele korraldatud koolitustel
- Anda oma panus parima võimaliku, kohalikke tingimusi arvestava, lahenduse väljatöötamise ja rakendamisse

Töögrupis osalemise tulemusena paranevad osalevate spetsialistide eri- ja üldoskused, mis omakorda parandab osalevate spetsialistide töö kvaliteeti.

Tegevuskeskuse töötajate arendamine on vajadusepõhine ja lähtub muutuvatest nõuetest ning tegevuskeskuse ees seisvatest uutest ülesannetest. Tagamaks oma teadmiste ja oskuste vastavust nõuetele tegevuskeskuse töötajad:

- Osalevad regulaarselt LEADER-võrgustiku teabepäevadel ja koolitustel
- Juhivad LEADER-koostöö projekte või osalevad nende juhtimisel ja elluviimisel
- Osalevad koolitustel, mis tulenevad muutuvatest vajadusest
- Tegelevad pideva enesetäiendamisega

1.5 Koostöö

Hiidlaste Koostöökogu osaleb nii siseriiklikus kui rahvusvahelises koostöös teiste kohalike tegevusgruppidega, mis on olnud fookusega eelkõige kohalikule toidule ja selle turundamisele ning turismi ja rohemajanduse arendamisele.

Siseriikliku koostöö näideteks on:

- Läänemaa, Hiiumaa ja Pärnu Lahe partnerluskogu koostööprojekt „**Kohalik toit kohalikule toidulauale**“ ning „**Kohalik toit kättesaadavaks**“² (2016–2018), mille eesmärgiks oli kohaliku toidu tutvustamine messidel ja käsitöölaadal, õppereisi korraldamine toidusihukohtadesse Eestis, kohaliku toidu töötubade ja partneritega kohaliku toidu koostegemise ning Hiiumaa toidu- ja kunstinädala tegevuste (september 2018) korraldamine.
- Koostöös Läänemaa ja Jõgevamaa tegevusgruppidega viidi ellu projekt „**Kohalik toit on tervislik ja trendikas**“³ (2019–2022), mille eesmärgiks oli kohaliku toidu, sh mahetoidu, tutvustamine laiemale avalikkusele (piirkonna tutvustamine ja reklaamimine, sh läbi ürituste korraldamise, piirkonna turismitoote arendamine ja ettevõtjate toetamine turundustegevustes ja võrgustumises, sh omavahelise kogemuste vahetamise soodustamine.

Rahvusvahelist koostööd tehti mitmete piireuuletavate koostööprojektide käigus. Näiteks:

- Kohaliku toidu ja mainekujunduse koostööprojekt **Rural Flavours**⁴ „**Piirkondlikud maitseed**“ (2018–2021), mille partneriteks olid Soome, Horvaatia, Hispaania, Küprose ja Portugali tegevusgrupid.
- Piireuuletav koostööprojekt maaturismi pakettide väljatöötamiseks kolmandate riikide külastajatele **ONE BELT**, mille partneriteks olid Soome, Läti, Leedu, Poola kohalikud tegevusgrupid. Projekti eesmärgiks oli koostöös rahvusvaheliste partneritega töötada välja ja rakendada 2019. aastaks Balti turismimarsruudi mudel ärisektori uuendusliku lahendusena Hiinasse, kasutades selleks piisavaid tugivahendeid, juhtimissüsteemi ja juhtimissüsteemi.
- Rahvusvaheline koostööprojekt **OFF GRID**⁵, mille partneriteks olid Soome, Rootsi, Läti ja Leedu kohalikud tegevusgrupid. Projekti eesmärgiks oli võrguvabade taastuveneergetika lahenduste väljatöötamine koostöös rahvusvaheliste projektipartneritega. Projekti käigus muuhulgas töötati välja päikesemaja moodul Trian-S ja loodi päikeseenergial põhineva võrguvaba isevalmistatava väikemajapidamises kasutatava prototüübi kirjeldus käsiraamatuna. Päikesemaja Trian-S on mitmeotstarbeline võrguvaba päikeseenergial toimiv rajatis, mille õhiidee on kasutada maapinnale paigaldatud päikesepaneelide all olevat ruumi maakasutuse efektiivsuse suurendamiseks.

² <https://kogu.hiiumaa.ee/wp-content/uploads/2020/08/2018Kohalik-toit-kättesaadavaks-2018.pdf>

³ Vt projekti taotlust, kättesaadav: <https://kogu.hiiumaa.ee/wp-content/uploads/2020/08/KohalikToitTrendikaksTaotlus.pdf>

⁴ Vt lisaks <https://kogu.hiiumaa.ee/en/projects/project-rural-flavours/>

⁵ Vt lisaks valminud käsiraamatut https://www.off-grid.rocks/uploads/6/0/1/3/60132261/offgrid_digiraamat_22032021.pdf ja projekti *online* platvormi <http://www.off-grid.rocks>

- Piireülevat koostööprojekt **Biosfääri programmialade koostöö**, partneriks Kreeka kohalik tegevusgrupp.

2 Tegevuspiirkond

2.1 Asustus ja ruumimuster

Hiiumaa vald moodustus 2017. aastal Hiiu maakonna kõigi nelja omavalitsuse – Emmaste, Hiiu, Käina ja Pühalepa valla – ühinemise tulemusena. Nelja omavalitsusüksuse ühinemisele eelnes 2013. aastal Kärkla linna ja Kõrgessaare valla ühinemine Hiiumaa vallaks.

Hiiumaa vald on jagatud viieks endiste omavalitsuste piiridega kattuvaks osavallaks, mis on siinses analüüsis jaotuse aluseks (Joonis 2).

Vallas on 185 asustusüksust, sh linn, 2 alevikku ja 182 küla. Hiiu maakonnaplaneeringus 2030+ määratud hierarhia järgi asub saarel maakondlik keskus Kärkla linn, piirkondlik keskus Käina alevik, kaks kohaliku tasandi keskust Kõrgessaare alevik ja Emmaste küla ning nn lähikeskus Suuremõisa küla.



Joonis 2. Hiiumaa valla piirkonnad

Loodulikest tingimustest tulenevalt (suured metsamassiivid saare keskosas) on vallas mitmeid väga hõredalt asustatud alasid. Asustus on koondunud eelkõige ranniku lähistele. Saare pindala on 1032 km² ja asustustihedus 9,3 in/km², mis on enam kui kolm korda Eesti keskmisest (30,6 in/km²) madalam. Hiiumaa on Eesti maakondadest kõige hõredamalt asustatud. Pindalalt enam kui kaks kolmandikku moodustavad kandid, kus asustustihedus jääb alla viie elaniku ruutkilomeetri kohta (Tabel 1).

Tabel 1. Piirkondade ja kantide asustustihedus (rahvastikuregister, Maa-amet)

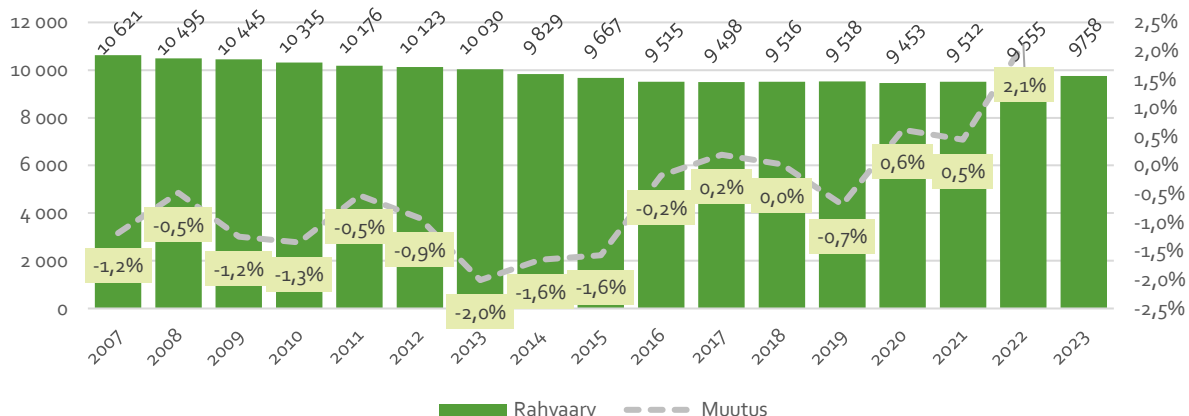
Piirkond	Kant	Rahvaarv 2022	Pindala (km ²)	Asustustihedus kandis
Emmaste	Emmaste	394	41,98	9,4
Emmaste	Jausa	173	18,73	9,2
Emmaste	Nurste	371	94,64	3,9
Emmaste	Sõru	179	18,96	9,4
Emmaste	Valgu	139	31,79	4,4
Kõrgessaare	Kõpu	270	82,68	3,3
Kõrgessaare	Kõrgessaare	362	2,2	164,5
Kõrgessaare	Lauka	357	127,53	2,8
Kõrgessaare	Luidja	246	55,14	4,5
Kõrgessaare	Malvaste	139	105,12	1,3
Käina	Kassari	388	22,32	17,4
Käina	Käina	1444	111,89	12,9
Käina	Männamaa	256	53,48	4,8
Kärdla	Kärdla linn	3156	6,88	458,7
Pühalepa	Palade-Hellamaa	867	75,61	11,5
Pühalepa	Suuremõisa	546	84,51	6,5
Pühalepa	Tubala-Nõmba	268	99,02	2,7
Hiiumaa vald	Kokku	9555	1032,48	9,3

2.2 Rahvastikuarengud vallas ja piirkondades⁶

Hiiumaa valla elanike arv oli rahvastikuregistri andmetel 1. jaanuari 2023. a seisuga 9758 inimest. Viimase 15 aasta jooksul on rahvaarv valla territooriumil vähenenud u 1000 võrra, möödunud kaheksa aasta vaates püsinud suhteliselt stabiilne (Joonis 3). Viimased paar aastat on aga näidanud hoopis väikest kasvu.

Kõrvutades rahvastikuregistri andmeid Eesti Statistikaameti omadega, ilmneb märkimisväärne erinevus. Statistikaameti andmetel elas Hiiumaal 2022. a 8497 inimest, mida on ligikaudu 1000 võrra vähem. Tõenäoliselt tuleneb erinevus sellest, et valda on registreeritud rohkem inimesi, kui seal tegelikult igapäevaselt elab (statistikaameti andmed põhinevad 2021. a rahvaloenduse tulemustel).

⁶ Põhineb Hiiumaa valla haridusanalüüsil ja teenusevajaduse prognoosil, OÜ Cumulus Consulting (2021), uuendatud 2022. a andmetega.

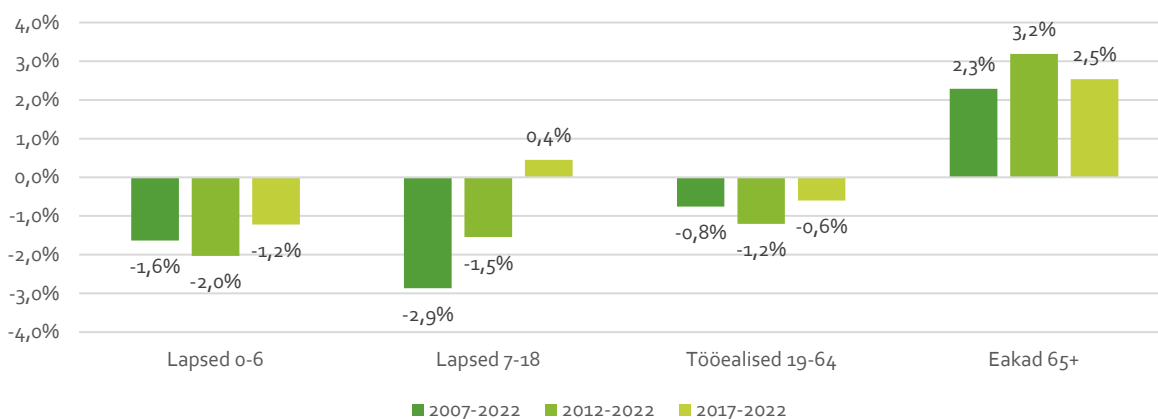


Joonis 3. Rahvaarvu muutus Hiiumaa vallas 2007–2023 (rahvastikuregister)⁷

Kuni 6-aastaste laste arv on järjepidevalt vähenenud. Kui 2022. aasta alguses oli vanuserühmas 448 last, siis 15 aastat tagasi oli neid 145 võrra enam.

Koolieas laste arv on kahanenud u 725 võrra. Kiirem kahanemine toimus aastani 2015, seejärel on vanuserühma arv vallas stabiliseerunud tasemel u 950 last.

Tööealine elanikkond (vanuserühm 19–64) on perioodil 2007–2022 läbivalt olnud väikeses languses (v.a 2020. aastal) ning eakate arvukus (vanuserühm 65+) on kasvanud.



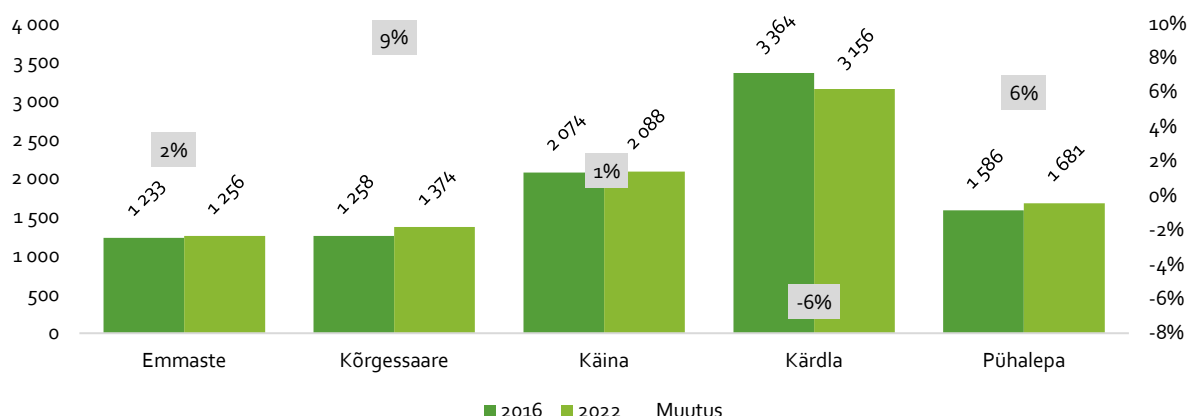
Joonis 4. Rahvaarvu aastakeskmise muutus vanuserühmades 2007–2022 (rahvastikuregister)

Viimaste aastate rahvastikuandmete vaatamisel tuleb arvestada, et need on mõnevõrra mõjutatud kohaliku omavalitsuse täpsusega rahvastiku andmete täpsustamisest rahvastikuregistris (muudatused jõustusid 2.01.2019). Sündimus- ja rände protsesside kirjeldamise selguse huvides ei ole järgnevalt esitatud andmetes omavalitsuse täpsusega rahvastikuga arvestatud.

Vald on analüüsis jaotatud viieks piirkonnaks. Ligi kolmandik valla elanikkonnast paikneb Kärkla linnas. Käina piirkonnas elab enam kui 2000, Pühalepa piirkonnas ligi 1700 ning Emmaste ja Kõrgessaare piirkondades u 1300 elanikku.

⁷ Dünaamika jälgimiseks on sisse toodud 2023. a andmed. Ülejäänud analüüs on koostatud 2022. a lõpus, tuginedes seega aasta võrra vanematele andmetele.

Viimase kuue aasta vaates saab piirkondade rahvaarvu muutuse vaates eristada kolme trendi: kasvanud on Kõrgessaare ja Pühalepa piirkonna elanikkond; rahvaarv on püsinud stabiilne Emmaste ja Käina piirkonnas ning kahanenud Kärkla linnas (Joonis 5).



Joonis 5. Rahvaarvu muutus piirkondades 2016–2022 (rahvastikuregister)

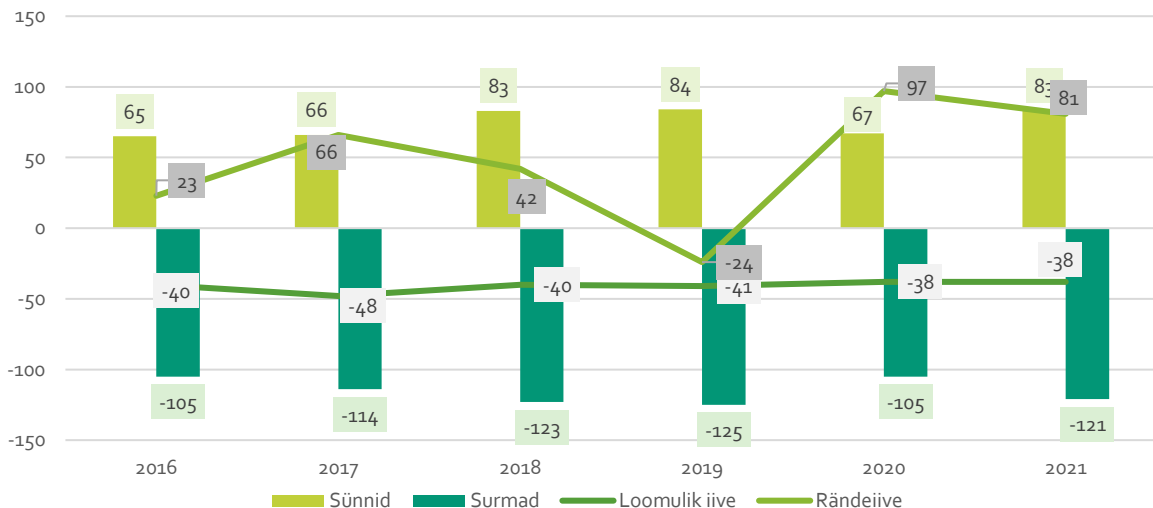
Elanike tihedamalt koondumise seisukohast on konkurentsilt suurim asustusüksus ligi 3200 elanikuga Kärkla linn. Suuruselt järgmises Käina alevikus elab 684, Kõrgessaare alevikus 362, Emmaste külas 214 ja Suuremõisa külas 213 elanikku. Veel seitsmes külas on elanikke enam kui sada, ülejäänud asustusüksustes alla kaheksakümne.

Möödunud kuue aastaga on elanike arv kasvanud 105-s ja kahanenud 57-s asustusüksuses. Kahanemine on toimunud eelkõige linna, kahe aleviku ja omavalitsuse täpsusega rahvastiku arvel. Enim on inimesi lisandunud väiksemates 10–49 elanikuga külades. Mitte ühtegi inimest ei ela kuues asustusüksuses (Tabel 2).

Tabel 2. Elanike arvu muutus asustusüksuste rühmades (rahvastikuregister)

Asustusüksuse elanike arvu vahemik	Asustusüksuste arv	Osakaal rahvastikust	Elanike arv 2022	Osakaal 2022	Muutus 2016–2022	Elanike arvu muutus 2016–2022	Osakaalu muutus 2016–2022
500 ja enam	2	40,2%	3 840	40,2%	-252	-6,2%	-2,8%
200 kuni 499	3	8,3%	789	8,3%	-71	-8,3%	-0,8%
100 kuni 199	7	9,2%	879	9,2%	48	5,8%	0,5%
50 kuni 99	14	9,9%	949	9,9%	51	5,7%	0,5%
25 kuni 49	57	20,9%	1 999	20,9%	136	7,3%	1,3%
10 kuni 24	57	9,3%	893	9,3%	114	14,6%	1,2%
kuni 10	40	2,2%	207	2,2%	15	7,8%	0,1%
Kokku	180	100%	9 555	100%	41	100%	100%

Loomulik iive on vallas perioodil 2016–2021 olnud järjepidevalt negatiivne ehk surmade arv ületab sündide arvu. Aastane sündide arv vallas tervikuna on olnud vahemikus 65–84, aastakeskmiselt on sünde olnud 75. Keskmisest kõrgema sündide arvuga on olnud aastad 2018 ja 2019, aga ka 2021. Aastakeskmiselt on surmasid olnud 116. Perioodil kokku on aastakeskmiselt valda saabunud 47 inimest enam, samas on liikumised aastate lõikes olnud muutliku suunaga. Aastatel 2020 ja 2021 on rändeiive olnud tugevalt positiivne (Joonis 6 Joonis 1).



Joonis 6. Loomulik- ja rändeiive 2016–2021 (rahvastikuregister)

Nii periooditi kui ka piirkonniti on sündimus- ja suremuskäitumine pigem sarnane. Kui aastatel 2016–2018 kahanes rahvaarv loomuliku iibe tulemusena aastakeskmiselt 42 inimese võrra, siis aastatel 2019–2021 39 inimese võrra. Loomulik iive on olnud stabiilselt negatiivne kõikidel aastatel kõikides piirkondades, v.a kahel aastal Käina piirkonnas.

Sündide arvu langust on aidanud pidurdada eeldatavasti riiklikud perepoliitika meetmed (nt kolmanda lapse kõrgem toetus), mistõttu on paaril aastal sündimuskäitumises aset leidnud muutused. Samas on ema keskmine vanus lapse sünnil nii Eestis tervikuna kui ka Hiiumaakonnas kasvanud. Kui aastal 2016 oli Hiiumaal 29-aastaste ja nooremate naiste osakaal sündide arvukuses 40%, siis 2021. aastal 32%. Selline trend võib tulenevalt riigi perepoliitika jm mõjudest veel ka järgnevatel aastatel jätkuda, kuid bioloogilisi tegureid arvestades mitte lõputult. Rahvaarvult väiksemate põlvkondade peamisse viljakasse ikka jõudmisel hakkab sündide arv paratamatult vähenema.

Summaarne sündimuskordaja on Hiiumaa vallas viimasel kuuel aastal olnud vahemikus 1,3–1,67 last viljakas eas naise kohta. Seejuures on aastatel 2016–2018 olnud kordaja keskmiselt 1,42 ja aastatel 2019–2021 1,56 last. See on oluliselt allpool rahvastiku taastetaset (keskmiselt 2,1 last) ja Eesti keskmisi näitajaid samal perioodil (vahemikus 1,58–1,67 last).

Piirkonnad on olnud erineva sündimuskäitumisega. Kõrgessaare piirkonnas on kuue aasta keskmine näitaja olnud kõige kõrgem (1,86 last), Käina piirkonnas võrreldav Eesti keskmisega ning Kärdla linnas juba oluliselt madalam (1,4 last). Kõige madalam on sündimuskordaja olnud Emmaste ja Pühalepa piirkondades (1,1–1,2 last). Teisalt tuleb eriti just väiksema rahvaarvuga piirkondade puhul arvestada, et ka väiksemad kõikumised sündide arvu absoluutväärtuses omavad suuremat mõju summaarse sündimuskordaja väärtusele.

Nii periooditi kui ka piirkonniti on rändekäitumine olnud erinev. Perioodil 2016–2018 oli rändesaldo vallas positiivne aastakeskmiselt 44 inimese võrra ja aastatel 2019–2021 positiivne aastakeskmiselt 51 inimese võrra. Rändeaktiivsus ei jaotu valla territooriumil ühtlaselt. Elanikke on saabunud Pühalepa ja Kõrgessaare piirkonda, seejuures valdav osa neist viimase kolme aasta jooksul. Käina ja Emmaste piirkonnas on rändeliikumised perioodi kokkuvõttes enam-vähem tasakaalus. Kärdla linn on olnud ühe erandaastaga suurim väljarändepiirkond.

Kokkuvõtvalt on viimasel kuuel aastal loomuliku- ja rändeiibe mõju rahvaarvu muutusele olnud vastavalt -0,4% ja 0,5% aastas. Loomuliku iibe mõju on aastakeskmiselt olnud kõige vähem negatiivne Käina piirkonnas (-0,2%) ning rändeiibe mõju positiivseim Pühalepa (1,5%) ja Kõrgessaare piirkonnas (1,9%) (Tabel 3).

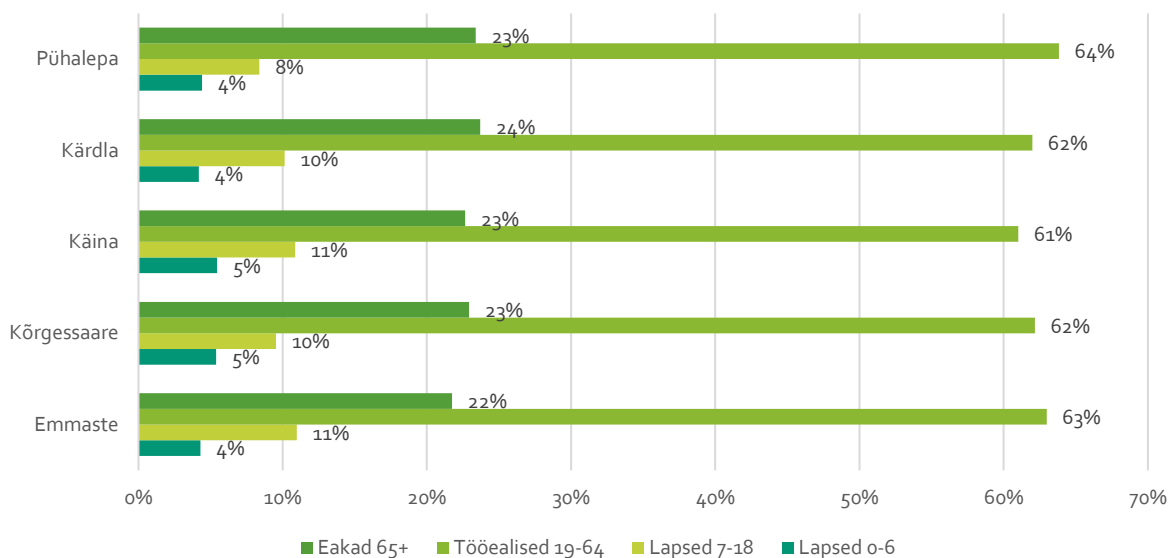
Tabel 3. Loomuliku- ja rändeiibe mõju rahvaarvu muutusele piirkondades 2016-2021 (rahvastikuregister)

Loomuliku iibe jaotus	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Aastakeskmine
Emmaste	0,0%	-0,7%	-0,6%	-0,7%	-0,9%	-0,6%	-0,6%
Kõrgessaare	-0,7%	-0,6%	-0,6%	-0,3%	-0,2%	-0,1%	-0,4%
Käina	-0,9%	-0,3%	-0,1%	-0,2%	0,0%	0,1%	-0,2%
Kärdla	-0,4%	-0,4%	-0,4%	-0,6%	-0,6%	-0,6%	-0,5%
Pühalepa	-0,1%	-0,6%	-0,7%	-0,3%	-0,4%	-0,8%	-0,5%
Kokku	-0,4%	-0,5%	-0,4%	-0,4%	-0,4%	-0,4%	-0,4%
Rändeiibe jaotus	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Aastakeskmine
Emmaste	0,6%	0,7%	-1,2%	0,2%	2,3%	2,7%	0,9%
Kõrgessaare	0,6%	1,2%	2,3%	-0,3%	3,6%	4,0%	1,9%
Käina	0,0%	1,0%	1,2%	-1,2%	0,2%	0,8%	0,3%
Kärdla	-0,4%	0,1%	-1,4%	-0,4%	-0,6%	-0,7%	-0,6%
Pühalepa	1,1%	1,2%	3,0%	1,0%	2,3%	0,0%	1,5%
Kokku	0,2%	0,7%	0,4%	-0,3%	1,0%	0,9%	0,5%

Võrreldes peamises rändeeas (0–49) rahvastiku vanusstruktuuri 2022. aastal viie aasta taguse ajaga (sh arvestades sündi), joonistub piirkondade lõikes välja osalt sarnane dünaamika. Valla kui terviku vaates on välja rännanud kuni 4-aastased ja 25–35-aastased – eeldatavalt noored pered väikeste lastega. Teisalt on vanuses 5–14 laste lisandumine kompenseerinud noorima vanusrühma negatiivse rändesaldo.

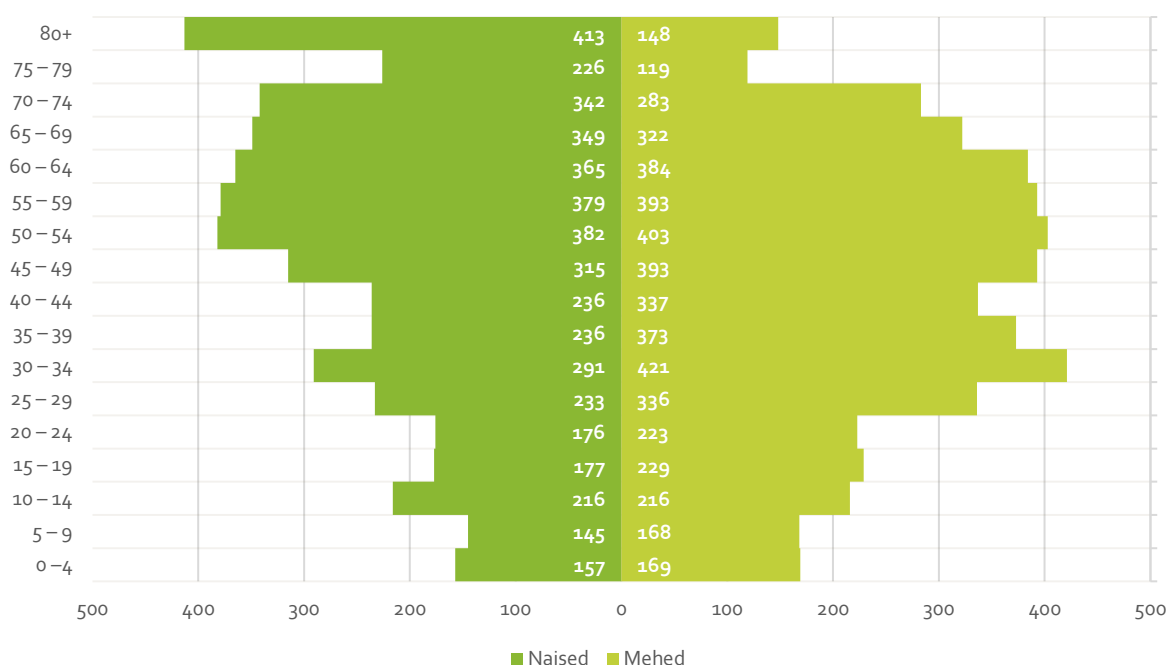
Kui kuni 49-aastaste rändesaldo perioodil kokku oli 25 elanikku, siis teisalt oli valla rändesaldo tervikuna perioodil positiivne u 100 inimese võrra. Sellest saab järeldada, et valda on lisandunud eelkõige vanemaealist rahvastikku.

Hiumaa valla elanikest 4,8% on kuni 6-aastased, 10% vahemikus 7–18 eluaastat, tööealisi on 62,3% ning 65-aastaseid ja vanemaid elanikke 23% kogurahvastikust. Kuni 18-aastaste osakaal kogurahvastikus (14,7%) on oluliselt madalam Eesti keskmisest näitajast (20,2%). Tööealisi on võrreldes Eesti keskmisega (59,6%) enam, samuti eakaid (Eesti keskmine on 20,2%). Piirkondade lõikes on vanusjaotuses mõningad erinevused. Kõige enam noori on Käina (16,4%) ja kõige vähem Pühalepa (12,4%) piirkonnas (Joonis 7).



Joonis 7. Vanuserühmade osakaal piirkondades 2022 (rahvastikuregister)

Vaadeldes 2022. aastaks kujunenud valla elanikkonna soo-vanuskoosseisu, on näha, et elanike jaotus on vanuseliselt tasakaalust väljas. Arvukaimad 5-aastased vanuserühmad, kus elanike arv on suurem kui 700, on 30–34 ja 45–64 eluaastat. Nooremad vanuserühmad on oluliselt väiksemad, 0–4 ja 5–9-aastaste arv jääb alla 350 ehk on enam kui kaks korda väiksem. Ka 10–24-aastaste vanuserühmade suurus on 400 inimese juures. Seega sisenevad lähikümnenäil viljakasse ikka oluliselt väiksemad põlvkonnad, mis samas eas elanikkonna sissereände puudumisel toob kaasa sündide arvu kahanemise (Joonis 8).



Joonis 8. Rahvastiku soo-vanusjaotus Hiiumaa vallas seisuga 1.01.2022 (rahvastikuregister)

Ülalpeetavate määr iseloomustab ülalpeetavate (0–14-aastaste ning 65-aastaste ja vanemate) põlvkondade summaarse arvukuse suhet tööealiste (15–64-aastaste) arvukusse. Mida väiksem see suhe on, seda väiksem koormus on tööelistel. Eesti keskmine näitaja oli 2021. aastal 0,58. Hiiumaa valla näitaja on 0,51, mis on aga aasta-aastalt kasvanud. Sarnaselt üle-eestilisele trendile on ka Hiiumaal järjest suurenev vanemaealiste inimeste osakaal ning seetõttu suureneb ka ülalpeetavate määr.

Demograafiline tööturusurve indeks arvutatakse kui 5–14-aastaste elanike ja 55–64-aastaste elanike arvukuse suhe. Indeks iseloomustab lähitulevikus tööturule sisenevate ja sealt väljuvate põlvkondade arvukuse vahekorda (tasakaalus rahvastiku korral võrdub ühega). Hiiumaa vallas on tööturule sisenevad põlvkonnad kaks korda väiksemad kui sealt väljuvad. Indeksi väärtus tasemel 0,49 on oluliselt halvem, võrreldes Eesti keskmisega (0,86).

Sugude suhe näitab meeste arvu suhtena 100 naise kohta. Sugude suhe on vallas kogurahvastiku vaates üldjoontes tasakaalus. Samas peamises fertiilses eas vanusrühmas (20–39) on mehi u 50% enam kui naisi ehk neil pole võimalik saarelt endale samas vanuses elukaaslast leida.

Kokkuvõttev profiil valla ja piirkondade peamistest demograafilistest näitajatest on esitatud alljärgnevas tabelis.

Tabel 4. Demograafilised näitajad Hiiumaa vallas 2016–2021 (rahvastikuregister)

Hiiumaa vald	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ülalpeetavate määr	0,45	0,47	0,49	0,50	0,51	0,51
Demograafilise tööturusurve indeks	0,54	0,55	0,55	0,53	0,52	0,49
Sugude suhe	1,03	1,03	1,04	1,04	1,04	1,05
Sugude suhe vanuserühmas 20-39	1,41	1,44	1,44	1,46	1,48	1,49

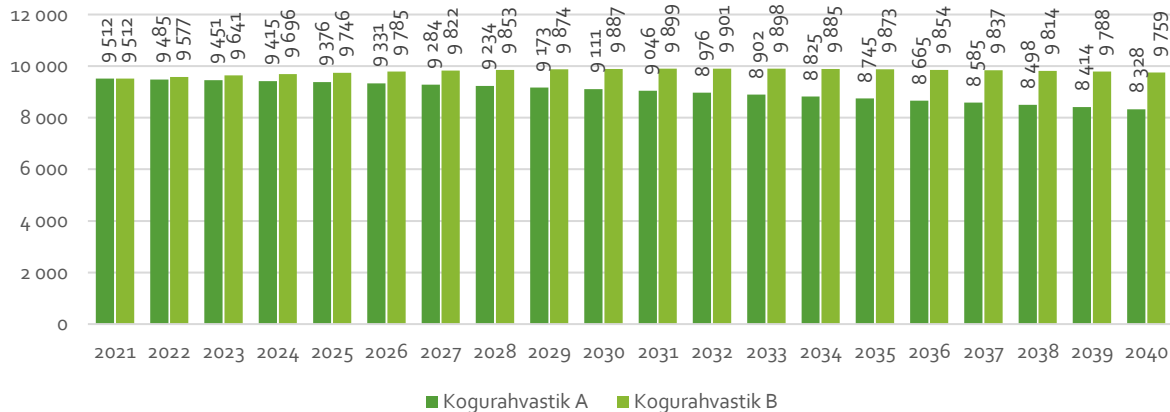
Kogurahvastiku kasv vallas jätkus ka 2022. aastal. Seisuga 1.01.2022 oli vallaelanikke 9557 ehk aasta jooksul lisandus 45 uut elanikku. Sealhulgas kuni 6-aastaste arv vähenes 2 võrra ja 7–15-aastaste arv kasvas 22 võrra. Aasta jooksul sündis kokku 71 last.

Hiiumaa valla seniste rahvastikuarengute kohta saab kokkuvõtvalt välja tuua järgneva:

- Peale pikka langusperioodi on Hiiumaa elanike arv viimasel kaheksal aastal püsinud stabiilne, seejuures on negatiivset loomulikku iivet tasakaalustanud positiivne rändesaldo.
- Viimasel paaril aastal on märgatav sisserände suurenemine, samas on sisserändajateks reeglina vanemaealised, seejuures on lasteaiaeas laste rändesaldo olnud negatiivne.
- Uute elanike jaoks on atraktiivsemad väiksemad asustusüksused, tervikvaates on kasvanud Kõrgessaare ja Pühalepa piirkonna elanikkond, samas on kõigi suuremate asutusüksuste (sh Kärdla linna ja kahe aleviku – Käina ja Kõrgessaare) elanike arv vähenenud.
- Sündimus on pikka aega olnud madal, perioodi 2016–2021 sündimuskordaja (u 1,5) jääb ka Eesti keskmisele märgatavalt alla.
- 15 aasta taguse ajaga võrreldes on lasteaiaealisi lapsi neljandikku võrra vähem ning koolieas lapsi poole vähem.

- Vanusegrupi 0–18 suurus on ebaühtlane. Kui 9–15-aastaste puhul on aastakäigus keskmiselt 85 last, siis 0–8 vaates on neid keskmiselt vaid 62. Arvukamad aastakäigud on juba jõudnud teise ja kolmandasse kooliastmesse.
- Tulevikku vaatavalt on eelkõige küsimus, kas sisseränne jätkub ning millise vanusstruktuuriga on sisserändajad – senine rändemuster ei suurenda laste arvukust. Samas on mõju ka sündimuse tasemel, mille muutust pole võimalik täpselt prognoosida.

Senist rahvastikukäitumist arvesse võttes on koostatud valla elanikkonna prognoos aastani 2040 (Joonis 9).



Joonis 9. Hiiumaa valla rahvastikuprognosis aastani 2040

Kui eeldada jätkuvat sisserännet (joonisel B-tulp), püsib elanikkonna arvukus praegusega enam-vähem samal tasemel. Sisserände kadudes (joonisel A-tulp) aga hakkab tulenevalt madalast sündimusest langema.

2.3 Ettevõtlus

Hiiumaa vallas oli Statistikaameti andmetel 2021. aasta seisuga 3942 palgatöötajat (tööealisi elanikke vanuses 15–64 oli Hiiumaal 2021. aastal 6192) ning palgatöötaja kuu keskmine brutotulu⁸ oli 1430 eurot, mis on 96,9% Eesti keskmisest (1475 eurot). Seejuures on Eesti keskmisest mõnevõrra suurem erinevus meeste ja naiste teenitud brutotulus (vastavalt 1616 eurot ja 1245 eurot).

Maksu- ja Tolliameti andmetel⁹ on Hiiumaal 2022. aasta I kvartali seisuga 813 äriühingut, kellest aktiivsed on veidi üle kolmandiku (290 ettevõtet). Üle 95% ettevõtetest on

⁸ Allikas: Statistikaamet, kättesaadav: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_sissetulek/ST004

⁹ Alates 2018. a juunist avaldab Maksu- ja Tolliamet (MTA) ettevõtluse statistikat kohalike omavalitsuste (KOV) kaupa. Andmed on kajastatud kuude ja tegevusalade lõikes, mida uuendatakse regulaarselt kord kuus. Statistika aluseks on MTA-le deklareeritud andmed, kuid töötasu andmed erinevad Statistikaameti andmetest, kuna kasutatav meetodika on erinev.

mikroettevõtted, kelle müügitulu aastas jääb alla 10 000 euro ja töötajate arv alla 10¹⁰ (Tabel 5).

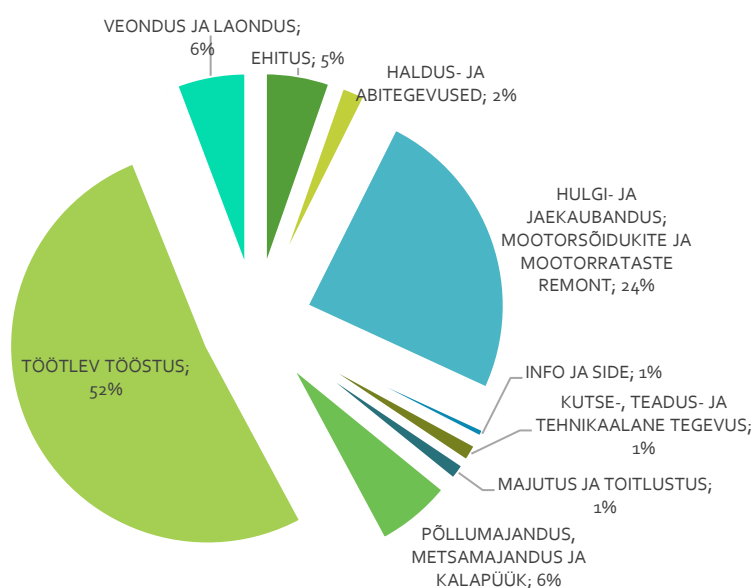
Hiiumaa valla aktiivsete ettevõtete müügitulu 2022 I kvartalis kokku oli **53,6 miljonit eurot** ning neis oli tööga hõivatud **1897 inimest**. Detailsemast analüüsist välja jäetud passiivsete ettevõtete arv moodustas kogu ettevõtete arvust 64%, müügitulu aga kogu piirkonna ettevõtete müügitulust alla 4% ning töötajate arv 10% (Tabel 5).

Sarnaselt Eesti keskmisega on Hiiumaa vallas enim ettevõtjaid (arvuliselt) tegusad hulgi- ja jaekaubanduses (19%), lisaks ehituses (20%). Teised levinumad tegevusalad on töötlev tööstus (10%) ning toitlustus ja majutus (10%).

Tabel 5. Hiiumaa valla ettevõtted (31.03.2022 seisuga, EMTA)

	Kõik ettevõtted	Filtreeritud ettevõtted (müügitulu vähemalt 10000 eurot ja 1 töötaja)	nn „passiivsed ettevõtted“
Ettevõtete arv	813	290	523
Müügitulu (EUR)	55 712 254	53 582 951	2 129 302
Töötajaid	2102	1897	205

Müügitulu põhjal annab maakonna majandusstruktuuris tooni **töötlev tööstus (52%)**, teisel kohal on **hulgi- ja jaekaubandus (24%)** ning seejärel juba väiksema osakaaluga põllumajandus (6%), veondus ja laondus (6%) ning ehitus (5%). **Nende viie sektori osakaal kogu müügis oli 2022. aasta I kvartalis 94%** (Joonis 10).



Joonis 10. Hiiumaa valla ettevõtluse struktuur müügitulu alusel (31.03.2022 seisuga, EMTA)

¹⁰ Ettevõtete analüüsimiseks äriühingud rühmitati töötajate arvu või aastakäibe järgi. Ettevõtluse nn aktiivsuse piirina, millest alates on ettevõtte valimis kajastamine oluline – on arvestatud aastast müügitulu (suurem kui 10 000 eurot) ja töötajate arvu (vähemalt 1). Detailsemast analüüsist on välja jäetud ettevõtted, mis filtreerimiskriteeriumitele ei vastanud. Vt. <https://www.eas.ee/images/doc/ettevotjale/vke-definitsiooni-selgitus.pdf>

Eesti ettevõtete müügitulu tegevusalade TOP 2020. a oli hulgi- ja jaekaubandus 42%, töötlev tööstus 19%, ehitus 9%, veondus-laondus 8%, info ja side 4%, põllumajandus-metsandus oli 6.–10. kohal 3% osakaaluga (Statistikaamet). Maapiirkondade struktuuris on suurem osakaal töötleva tööstusel ja põllumajandusel.

Hiiumaa vallas **töötlevas sektoris** tegutses kokku 30 ettevõtet. Töötleva sektori müügikäive 2022. a I kvartalis oli **27,7 miljonit eurot, mis moodustas 52% kogukäibest**. Tööstuse valdkonna ettevõtetes töötas 730 inimest, mis moodustab üle kolmandiku (38%) aktiivsetes ettevõtete töötajatest. Töötleva tööstuse sektoris tegutses 6 ettevõtet, kelle kvartaalne müügitulu ületas miljoni euro piiri ning 5 ettevõtet, kus töötajaid oli 50 või enam. Suurimad ettevõtjad valdkonnas on elektritooteid valmistav AS M ja P Nurst, plastpakendeid valmistav Dagoplast ja ESTPAK Plastik ning õmblusettevõtte OÜ Pakpoord, saematerjali jae ja hulgimüügiga tegelev Vesset OÜ.

Hulgi- ja jaekaubandusettevõtetes tegutses 2022. a I kvartalis 55 ettevõtet ning valdkonna müügitulu I kvartalis oli **13,1 miljonit eurot** ja selle osatähtsus **müügitulus 24%**. Kaubanduse valdkonnas töötas 297 inimest (19%). Kaubandusettevõtete seas on 3 ettevõtet, kelle kvartaalne müügitulu ületas miljoni euro piiri ning 1 ettevõtte, kus oli enam kui 50 töötajat. Suurimad ettevõtjad on puidukaubandusega tegelev HMPK OÜ, Hiiumaa Tarbijate Ühistu ja ehitusmaterjalide müügiga tegelev Faasion OÜ.

Tabel 6. Üle 1 MEUR aastase müügikäibega¹¹ ettevõtete TOP 2022. a I kvartal (EMTA)

Nimi	Tegevusvaldkond	Käive	Töötajaid
M JA P NURST, AS	TÖÖTLEV TÖÖSTUS	6373293	215
DAGÖPLAST, AS	TÖÖTLEV TÖÖSTUS	6175210	87
HMPK OÜ	HULGI- JA JAEKAUBANDUS; MOOTORSÕIDUKITE JA	4340283	36
HIIUMAA TARBIJATE ÜHISTU	HULGI- JA JAEKAUBANDUS; MOOTORSÕIDUKITE JA MOOTORRATASTE REMONT	3487939	97
PAKPOORD, OÜ	TÖÖTLEV TÖÖSTUS	3356932	8
ESTPAK PLASTIK	TÖÖTLEV TÖÖSTUS	2917648	40
ISC INTERNATIONAL OÜ	TÖÖTLEV TÖÖSTUS	2777671	3
VESET, OÜ	TÖÖTLEV TÖÖSTUS	1639632	13
DALE LD., AS	TÖÖTLEV TÖÖSTUS	1602877	49
HIIU KALUR, AS	PÕLLUMAJANDUS, METSAMAJANDUS JA KALAPÜÜK	1443683	37
FAASION, OÜ	HULGI- JA JAEKAUBANDUS; MOOTORSÕIDUKITE JA	1431016	25
KAPASTU, OÜ	PÕLLUMAJANDUS, METSAMAJANDUS JA KALAPÜÜK	898841	6
HIIUMAA KÕÖK JA	TÖÖTLEV TÖÖSTUS	656294	59
AURELICOM OÜ	VEONDUS JA LAONDUS	509036	24
CANTER INVEST, OÜ	VEONDUS JA LAONDUS	499031	27
HIIU AUTOTRANS, OÜ	VEONDUS JA LAONDUS	492813	47
OÜ VR APTEEGID	HULGI- JA JAEKAUBANDUS; MOOTORSÕIDUKITE JA	478545	10
KORRASHOID OÜ	HALDUS- JA ABITEGEVUSED	340880	111
KRIPTON, OÜ	HULGI- JA JAEKAUBANDUS; MOOTORSÕIDUKITE JA	332541	2
LIISBET TUKAT, OÜ	TÖÖTLEV TÖÖSTUS	327232	53
LADE, OÜ	TÖÖTLEV TÖÖSTUS	316609	62
RIBURADA, OÜ	EHITUS	315982	8
B-PLAST, AS	TÖÖTLEV TÖÖSTUS	291666	16
HIIUMAA AGRO, OÜ	PÕLLUMAJANDUS, METSAMAJANDUS JA KALAPÜÜK	288596	6
TUNGSTEN OÜ	HULGI- JA JAEKAUBANDUS; MOOTORSÕIDUKITE JA	287949	1
VALVE RAIDE APTEEK,	HULGI- JA JAEKAUBANDUS; MOOTORSÕIDUKITE JA	277593	7
DAGÖ TRADE, OÜ	MAJUTUS JA TOITLUSTUS	277196	2

¹¹ Potentsiaalselt 1 MEUR käibega, arvestades I kvartali näitajaid (müügikäive vähemalt 250 000 eurot).

KÄRDLA APTEEK, OÜ	HULGI- JA JAEKAUBANDUS; MOOTORSÕIDUKITE JA	271300	4
Kokku		42408288	1055

Kokkuvõttes oli Hiiumaa vallas 2022. a I kvartalis 10 üle 1 miljoni euro suuruse käibega ettevõtet, lisaks 17 ettevõtet kelle aasta käive potentsiaalselt võib ületada 1 MEUR (s.t esimese kvartali käive üle 250 000 euro), kelle müügitulu kokku moodustas 79% kogu ettevõtete müügi käibest.

Üle 1 MEUR TOP-is olid suurema esindatusega töötleva tööstuse (12) ning hulgi- ja jaekaubanduse ettevõtted (8). Esindatud olid ka veondus ja laonduse (3), põllumajanduse (2), ehituse (1) ning majutus ja toitlustusvaldkonna tegevus (1).

Hiiumaa majandusliku potentsiaali uuringust¹² ilmneb, et Hiiumaa peamised arengusuunad on olulisel määral seotud kohaliku toorme väärindamise ning regiooni turundamise ja atraktiivsemaks muutmisega. Keskseks majanduse kasvualdkonnaks on kõrgtehnoloogiline põllumajandus ja sellega seonduv – toiduainete tootmine ja meremajandus, sh vesiviljelus. Piirkonna jaoks on olulisteks valdkondadeks ka veel metsatööstus, loodus- ja elamusturism, sh spaaturism.

Saare väiksusest lähtuvalt on oluline motiveerida ja toetada regioonis koostööalgatuste loomist ja arendamist erinevates valdkondades, nii toidutootmise, põllumajanduse, turismi kui meremajanduse valdkonnas, samuti regiooni ettevõtlushariduse pakkumises, aga ka erinevate tegevuste raames nagu kohalike toodete üldine turundamine ja eksporditurundus.

2.4 Sotsiaalmajanduslikud näitajad

Registreeritud töötute arv 1000 elaniku kohta on Hiiumaa vallas oluliselt alla Eesti keskmise (22,8 Hiiumaal võrreldes 33,7 Eestis keskmiselt). Terve 2021. aasta oli Hiiumaa registreeritud töötuse määr üks Eesti madalamatest – 4 protsenti¹³. Sarnaselt kogu Eesti trendile on noorte registreeritud töötute suhtarv 1000 elaniku kohta Hiiumaal tõusnud (3,6-lt 2018. aastal ja 4,6-le 2020. aastal, Eestis keskmiselt 3,03-lt 2018. aastal ja 6,3-le 2020. aastal).

Kõige suurem on töötute arv 25–54-aastaste elanike seas (Tabel 7).

Tabel 7. Töötute arv soo ja vanuserühmade lõikes 2022. aasta seisuga (Statistikaamet)¹⁴

Sugu	Vanuserühm	Töötute arv
Mehed ja naised	Vanuserühmad kokku	151
	16-24	17
	25-54	81
	55 ja vanemad	53

¹² Kättesaadav: https://hiiumaaarenduskeskus.ee/wp-content/uploads/2022/09/Hiiumaa-majandusliku-potentsiaali-uuring_2022.pdf

¹³ Hiiumaa majandusülevaade 2020, kättesaadav: <https://hiiumaaarenduskeskus.kovtp.ee/documents/687279/4542907/Hiiumaa+majandusülevaade+2020.pdf/1c57f702-a1e3-40d3-9564-c9c1acec3c9b?version=1.0>

¹⁴ Registreeritud töötud haldusüksuse järgi TTo65, kättesaadav: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_tooturg_tootud_luhiajastatistika/TTo65

Mehed	Vanuserühmad kokku	84
	16-24	9
	25-54	41
	55 ja vanemad	33
Naised	Vanuserühmad kokku	67
	16-24	7
	25-54	39
	55 ja vanemad	20

Töøjõus osalemise määr näitab kui suur osa tööealisest elanikkonnast (15–74 aastat) on majanduslikult aktiivne, see tähendab on kas tööga hõivatud või on töötu, kuid otsib tööd. Hiiumaa tööhõives osalemise määr oli 2021. aastal 73,9%, mis oletas nii Eesti keskmist (71,1%) kui Läänemaa keskmist (71,0%) vastavat näitajat (Tabel 8).

Tööhõive määr näitab, kui suur osa tööealisest rahvastikust on tööga hõivatud¹⁵. Hiiumaal oli tööhõive määr 2021. aastal 71,6%, mis on nii Eesti kui Lääne-Eesti keskmisest kõrgem. 2021. aasta seisuga oli tööhõive määr Eestis 66,7% (sh meestel 69,5% ja naistel 64,0%). Tööhõive määr oli 2019. aastani tõusvas trendis, sealt edasi languses. Osades maakondades on tööhõive määr 2022. aastal taas tõusule pööranud.

Töötuse määr omakorda näitab kui näitab, kui suur osa majanduslikult aktiivsest rahvastikust ehk töøjõust on töötud¹⁶. Tööealisest rahvastikust oli Hiiumaal 2020¹⁷. aastal töötud 7,8%, mis on nii Eesti kui Lääne-Eesti keskmisest näitajast kõrgem (vastavalt 6,8 ja 6,9%).

Tabel 8. Töøjõus osalemise, tööhõive ja töötuse määr tööealise elanikkonna (15 kuni 74 aastat) seas (Statistikaamet)

		2017	2018	2019	2020	2021
Töøjõus osalemise määr, %	Hiiumaa maakond	67,1	67,8	67,4	67,4	73,9
	Lääne-Eesti	..	69,8	68,1	70,3	71,0
	Eesti	71,6	71,9	71,6	71,6	71,1
Tööhõive määr, %	Hiiumaa maakond	65,1	65,7	63,0	62,2	71,6
	Lääne-Eesti	..	66,0	64,2	65,4	66,6
	Eesti	67,5	68,1	68,4	66,7	66,7
Töötuse määr, %	Hiiumaa maakond	7,8	.
	Lääne-Eesti	5,7	5,4	5,8	6,9	6,2
	Eesti	5,8	5,4	4,4	6,8	6,2

Palgatöötajate keskmine brutotulu kuus 2021. aastal oli Hiiumaal 1430,3 eurot, mis jääb alla Eesti keskmise (1475,1 eurot). Vanuserühmade võrdluses on kõige kõrgem tötötasu 25–49-aastastel meestel (1772 eurot) ning kõige madalam – enam kui poole väiksem – alla 25–aastastel naistel (834 eurot).

¹⁵ Hõivatud on isik, kes uuritava ajal töötas ja sai selle eest tasu palgatöötajana, ettevõtjana või vabakutselisena. Hõivatud on ka töötaja, kes töötas otsese tasuta pereettevõttes, oma talus või ei teinud tööd ajutiselt. Allikas: statistikaamet

¹⁶ Töötud on isik, kes ei tööta kusagil, kuid otsib aktiivselt tööd ja on selle leidmise korral kohe (kahe nädala jooksul) valmis tööd alustama. Allikas: statistikaamet

¹⁷ 2021. aasta andmed ei ole kättesaadavad

Tabel 9. Palgatöötajate kuu keskmine brutotulu ja brutotulu saajate arv 2021. aastal (Statistikaamet)¹⁸

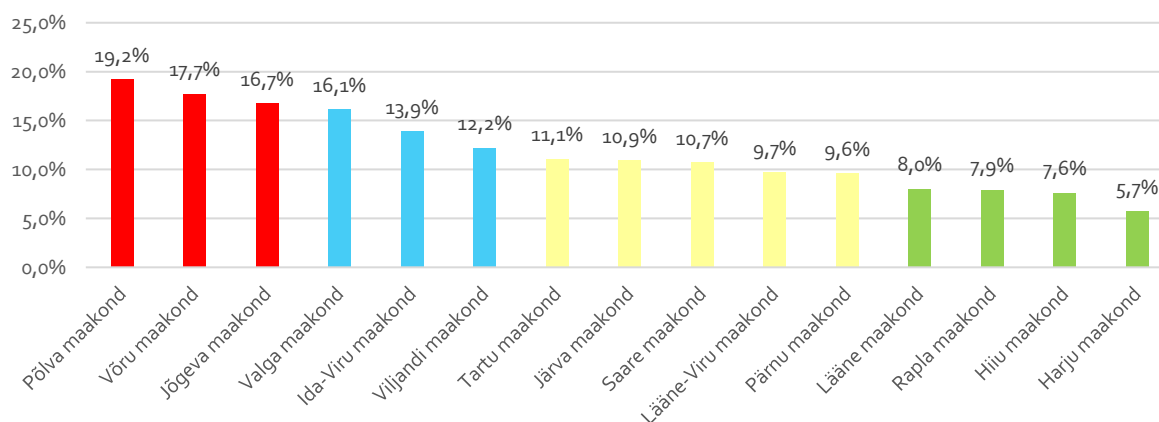
	Vanuserühmad kokku	Alla 25	25-49	50-62	63 ja vanemad
Naised	1244,50	834,01	1361,65	1221,74	1069,86
Mehed	1616,66	1159,83	1772,99	1478,11	1357,51
Mehed ja naised	1430,33	1009,04	1593,64	1329,73	1188,72

Hiiumaal elab 1000 elaniku kohta 67,7 **puudega isikut**, neist enim eakaid. See moodustab 7,6% valla elanikkonnast, mis on maakondade lõikes paremuselt teine tulemus Harjumaa järel (Joonis 11). Viimase viie aasta jooksul on puudega isikute arv kõigis sihtrühmades vähenenud, kuid neist kõige visamalt eakate osas (Tabel 10).

Tabel 10. Puudega inimeste arv ja suhtarv vanusegruppide ja aastate lõikes (Sotsiaalkindlustusamet)¹⁹

Vanusegrupp	Puudega inimeste arv						Puudega inimeste suhtarv (1000 elaniku kohta)					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Laps	58	61	63	51	43	44	6,1	6,4	6,6	5,3	4,5	4,6
Tööealine	294	287	285	277	256	230	30,8	30,0	29,8	29,0	26,8	24,1
Eakas	358	409	403	423	406	373	37,5	42,8	42,2	44,3	42,5	39,0
Kokku	710	757	751	751	705	647	74,3	79,2	78,6	78,6	73,8	67,7

Vähenenud töövõimega inimesi oli Hiiumaal 2021. aasta sisuga 45 (s.o 4,7 vähenenud töövõimega isikut 1000 elaniku kohta), mis jääb alla Eesti keskmise (7,6 vähenenud töövõimega isikut 1000 elaniku kohta).



Joonis 11. Puuetega inimeste osakaal elanikkonnast maakondade lõikes (SKA)

Leibkonnas **hooldajate osakaal** elanikkonnast on Hiiumaal 7%, sh 5% taluvad suurt hoolduskoormust, mis jääb maakondade võrdluses kõrgeimate näitajate hulka (maakondade näitajad jäävad vahemikku 0–5%)²⁰.

¹⁸ Palgatöötaja keskmine brutotulu ST004, kättesaadav:

https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_sissetulek/ST004

¹⁹ Allikas: Sotsiaalkindlustusamet, kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/asutus-kontaktid/statistika-ja-aruandlus>

²⁰ Allikas: Turu-uuringute AS (2022) Elanikkonna hoolduskoormuse uuring. Kättesaadav: <https://sm.web.tehnik.ee/media/2686/download> ja <https://sm.ee/media/2687/download>

Statistikaameti andmetel oli 2021. aastal Eesti elanike oodatav eluiga sünnimomendil 77,2 aastat, **Hiiumaal** sellest veidi kõrgem – 79,5 eluaastat. Meeste oodatav eluiga oli 74,9 (Eestis keskmiselt 72,8) ja naistel 84,0 (Eestis keskmiselt 81,4 aastat). Mõlema soo esindajate oodatav eluiga on lühenenud²¹. Tervena elavad mehed eeldatavalt 60,2 (Eestis keskmiselt 55,1) ja naised 61,1 (Eestis keskmiselt 58,7) eluaastat ja see on viimastel aastatel mõnevõrra tõusnud²².

Erinevate vajadustega elanikkonna sihtrühmade vajadustega arvestamist peegeldab ka teenuste **ligipääsetavus**, mis näitab kas kogu elanikkond on elu- ja infokeskkonda kaasatud ja kõikidele on tagatud võrdsed võimalused ühiskonnaelust osa võtta. KOV-ide teenustasemetel võrdlusnäitajate alusel on ligipääsetavuse näitajad Hiiumaal alla keskmise kõigis hinnatavates kategooriates – süsteemsus (ligipääsetavuse käsitlemine KOV-i kordades ja strateegiates), hoonete ja teenuste ligipääsetavus. Samas tuleks arvestada, et ka Eesti keskmised tulemused küllaltki tagasihoidlikud, kuna teenustasemeid hinnatakse 0–9-pallisel skaalal.

Tabel 11. Ligipääsetavuse hindamiskriteerium KOV-ide teenustasemetel seires (Rahandusministeerium)

KOV	Süsteemsus	Hoonete ligipääsetavus	Teenuste ligipääsetavus	KOKKU
Hiiumaa vald	1	0	2	1
Omavalitsuste keskmine	2,8	0,2	2,9	1,0
Mediaan omavalitsus	2	0	2	2

Sotsiaalmajanduslike näitajate põhjal on Hiiumaal tööhõive, sh vähenenud töövõimega inimesed ning sellega kaasneva hoolduskoormus ning oodatud eluea ning tervena elatud aastatega seotud näitajad Eesti keskmistest näitajatest kõrgemad. Seega olukord on Eesti keskmisega võrreldes parem. Samas on ka näitajaid, mille osas Hiiumaa jääb alla Eesti keskmise, milleks on töötuse määr (s.o osakaal tööealisest rahvastikust, kes on töötud), palgatöötajate keskmine brutotulu ning elanike teenustele ligipääsetavus.

2.4.1 Omavalitsuste finantsid ja tulubaas

Hiiumaa valla põhitegevuse tulude maht oli 2021. aastal oli ligi 17,3 miljonit eurot. Põhitegevuse kulusid oli 14,7 miljoni euro vääringus. Seega moodustas põhitegevuse tuleml 12% ehk veidi enam kui 2,6 miljonit eurot (Tabel 12).

21 Statistika andmebaas: elada jäänud aastad (RV0452), kättesaadav:

https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_demograafilised-pehinaitajad/RV0452

22 Statistika andmebaas: tervena elada jäänud aastad (TH753), kättesaadav:

https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_tervishoid_tervislik-seisund/TH753

Tabel 12. Hiiumaa valla eelarvenäitajad perioodil 2015–2021 (Rahandusministeerium)

	2018	2019	2020	2021
Põhitegevuse tulud	€14 314 700	€15 218 200	€16 637 800	€17 344 800
Põhitegevuse kulud	-€11 883 400	-€13 281 700	-€13 480 700	-€14 739 100
Põhitegevuse tulem	€2 530 914	€1 936 566	€3 157 082	€2 605 692
Tulemi osakaal tuludest	18%	13%	19%	15%
Põhitegevuse tulud elaniku kohta	1,525	1,621	1,786	1,849
Põhitegevuse tulem elaniku kohta	269,6	206,3	338,9	277,8
Võlakohustused aasta lõpu seisuga	6 662 431	9 105 397	7 860 837	11 467 188
Likviidsed varad aasta lõpu seisuga	1 838 159	3 138 383	2 113 569	1 270 499
Netovõlakoormus (eurodes)	4 824 271,8	5 967 013,5	5 747 268,0	10 196 689,0
Netovõlakoormuse %	33,25%	39,21%	34,54%	58,79%

Viimase nelja aastaga on valla põhitegevuse tulude maht kasvanud 14,3-lt miljonilt 17,3 miljonini ehk 3 miljoni võrra. Eelarvete kogutulu elaniku kohta oli Eestis 2020. aastal keskmiselt 1683 eurot, Hiiumaa vallas olid põhitegevuse tulud elaniku kohta 1849 eurot, ületades Eesti keskmist.

Mida suurema osa moodustab **üksikisiku tulumaks** valla kogutulust, seda suurem on valla isemajandamise võime ja elujõulisus. Viimase nelja aasta jooksul on füüsilise isiku tulumaksust laekumine nominaalselt kasvanud, ja ka selle osakaal põhitegevuse tuludest olnud veidi tõusnud (57-lt 59-le %-le). Füüsilise isiku tulumaks moodustab tuludest 57% saadavad sihtotstarbelised toetused u 30%. Tasandusfondi eraldis on aastate jooksul olnud vähemtähtis (Tabel 13).

Netovõlakoormus oli 2021. a ligi 59% ja võlakohustusi aasta lõpu seisuga 10,2 miljonit eurot. Vaba netovõlakoormust oli vallal seega 7 miljonit eurot²³. Netovõlakoormuse ülempiir jääb üldjuhul vahemikku 60–100% (kuid seda tõsteti COVID-kriisi tõttu 80%-ni kuni aastani 2024), sõltudes omavalitsuse finantsvõimekusest. Mida suurem on põhitegevuse tulem, seda rohkem suudetakse jooksvate tulude arvelt teha investeeringuid või tagasi maksta laenusid, seda suurem võib olla omavalitsuse individuaalne netovõlakoormuse ülempiir. Vähem võimekatel omavalitsustel on lubatud laenu võtta kuni 60% põhitegevuse tuludest (praegu 80%-ni), võimekatel 100%-ni.

Tabel 13. Hiiumaa valla põhitegevuse tulude jaotus 2015–2021 eelarves, tuhat eurot (Rahandusministeerium)

	2018	2019	2020	2021
PÕHITEGEVUSE TULUD	14314,7	15218,2	16637,8	17344,8
Maksutulud	8593,3	9537,5	9947,8	10551,4
Füüsilise isiku tulumaks	8228,2	9167,5	9580,1	10186,0
Maamaks	365,1	369,9	367,7	365,4
Tulud kaupade ja teenuste müügist	873,0	937,8	1348,5	1818,9
Saadavad toetused tegevuskuludeks	4705,5	4577,3	5243,3	4671,7
Tasandusfond	6,3	5,6	22,9	22,8
Toetusfond	3173,3	3385,9	4253,1	3384,3

²³ S.o maksimaalne summa, mille omavalitsus võib laenata

Muud saadud toetused tegevuskuludeks	1525,9	1185,8	967,4	1264,5
Muud tegevustulud	142,9	165,7	98,2	302,8

Hiiumaa valla puhul on tegemist tuluka²⁴ omavalitsusega, mille põhitegevuse tulem on olnud 13–18%, s.o Eesti keskmisega samas suurusjärgus, mõne protsendipunkti võrra kõrgem. Valla netovõlakoormus on mõistlikul tasemel ja võimaldab veel teataval määral uusi laene teenindada. Samas ei ole põhitegevuse tulem piisavalt suur mahukate investeeringute teenindamiseks. Tööaliste arvu vähenemine avaldab tulevikus omavalitsuse tulubaasile tuntuvat negatiivset mõju.

Kokkuvõttes piirkonna tööaliste (vanuserühm 19–64) stabiliseerumine ja isegi kerge kasv ning Eesti keskmisega võrreldes heal tasemel sissetulekud tagavad stabiilse tulubaasi ka kohalikule omavalitusele ning piisava laenuvõimekuse.

2.4.2 Rahulolu avalike teenustega

Piirkonna elanike üldine rahulolu oma elukeskkonnaga peegeldab seda, mida ka erinevad sotsiaalmajanduslikud näitajad näitavad – taset üle Eesti keskmise enamuses elukeskkonna ja peamiste avalike teenustega seotud aspektides. Ka küsitlustulemused näitasid, et hiidlased on elukeskkonnaga üldiselt rahul – 10-palli skaalal anti küsimusele, kui hea on Hiiumaal elada, keskmiseks hinnanguks 7,97 (n=34).

Rahulolematuimad on hiidlased vaba aja kultuurse veetmise võimalustega (võrreldes Eesti keskmisega). Ka on rahulolu ühistranspordi võimaluste üle suhteliselt madal, kuid siiski üle Eesti keskmise taseme (Tabel 14).

Tabel 14. Üldine rahulolu oma elukeskkonnaga (Statistikaamet)

		Väga rahul	Pigem rahul	Väga rahul ja Pigem rahul kokku	Pigem ei ole rahul	Üldse ei ole rahul	Üldse ei ole rahul ja pigem ei ole rahul kokku
Üldine rahulolu oma elukeskkonnaga	Kogu Eesti	14,2	70,3	84,5	12,6	2,8	15,4
	Hiiumaa vald	17,2	76,2	93,4	6,6	0,0	6,6
Rahulolu vaba aja kultuurse veetmise võimalustega	Kogu Eesti	15,4	56,1	71,5	19,5	9,0	28,5
	Hiiumaa vald	9,8	55,4	65,2	23,2	11,6	34,8
Rahulolu liikumis- ja sportimisvõimalustega	Kogu Eesti	24,2	55,1	79,3	14,5	6,3	20,8
	Hiiumaa vald	15,0	68,1	83,1	10,6	6,2	16,8
Rahulolu ühistranspordi teenusega	Kogu Eesti	18,1	48,3	66,4	20,7	13,0	33,7
	Hiiumaa vald	14,6	51,5	66,1	23,3	10,7	34,0
Rahulolu jalgsi ja jalgrattaga liikumise võimalustega	Kogu Eesti	31,2	48,3	79,5	12,5	8,0	20,5
	Hiiumaa vald	33,9	57,0	90,9	6,6	2,5	9,1
Rahulolu rohealade (haljasalad, pargid) piisavuse ja ligipääsetavusega	Kogu Eesti	32,7	52,0	84,7	11,3	4,0	15,3
	Hiiumaa vald	41,4	53,4	94,8	3,4	1,7	5,1
Rahulolu arhitektuuri ja miljööga	Kogu Eesti	14,3	58,1	72,4	20,7	6,9	27,6
	Hiiumaa vald	15,0	62,8	77,8	17,7	4,4	22,1

²⁴ minuomavalitsus.fin.ee andmetel

2.4.3 Kodanikuühendused ja -aktiivsus

Kodanikuaktiivsuse hindamisel võib tugineda MTÜ-de arvule. Hiiumaal on eelmise perioodi jooksul MTÜ-de arv kasvanud samas suurusjärgus Eesti keskmisega, iga-aastane MTÜ-de kasv on olnud aastati erinev, jäädes üldjuhul vahemikku 1–2%, välja arvatud 2018. aastal, kui kasv üle-eestiliselt oli hüppeline seoses korteriühistute MTÜ-de registreerimisega.

Tabel 15. Äriregistris registreeritud mittetulundusühingud (Statistikaamet)

	MTÜ-de arv					MTÜ-de arvu kasv			
	2017	2018	2019	2020	2021	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
Kogu Eesti	26857	39305	40044	41141	42122	46%	2%	3%	2%
Hiiumaa	301	434	435	438	445	44%	0%	1%	2%

3 Perioodi 2015–2022 analüüs

3.1 Jagatud toetuste ülevaade

Perioodil 2015–2022 oli kasutusel 6 meetet, millest 5 olid otseselt suunatud taotlejatele ja ühest rahastati tegevusrühma koostööprojekte (meede 5). Meede 6 (Covid) lisandus hiljem ja seda rahastati eraldi vahenditest (Euroopa taasterahastu). Seetõttu ei arvestatud seda ka meetmete osakaalude puhul. Üldjoontes on osakaalud planeerituga võrreldes samaks jäänud. Mõningane vähenemine on olnud meetme 1 ja suurenemine meetmete 2 ning 3 puhul.

Jagatud toetustest annavad ülevaate alljärgnevad tabelid.

Tabel 16. Perioodi 2015–2022 eelarve jaotus meetmete kaupa (seisuga 31.12.2022)

Meetme nimetus	Perioodi 2016–2022 eelarve KOKKU	Osakaal	Esialgne osakaal
Meede 1 - Ettevõtete areng	1 338 663	40%	43%
Odavnemised ja katkestatud	-160 568		
Meede 2 - Külaarendus	1 013 532	30%	28%
Odavnemised ja katkestatud	-140 451		
Meede 3 - Kohaturundus ja uuenduslik kogukond	423 585	13%	11%
Odavnemised ja katkestatud	-38 111		
Meede 4 - Arengukoostöö	314 899	10%	10%
Odavnemised ja katkestatud	-24 995		
Meede 5 - LEADER riigisisene ja rahvusvaheline koostöö	215 570	7%	7%
Odavnemised ja katkestatud	-25 115		
Meede 6 - Covid-19 tagajärgede taastekava meede	144 687		
Odavnemised ja katkestatud	-127		
Meetmete eelarve kokku (odavnemised ja katkestamised maha arvatud)	3 061 569		
Tegevusgrupi eelarve	720 553		
Eelarve kokku	3 782 122		

Perioodil 2015–2022 on toimunud 23 taotlusvooru, kuhu on kokku esitatud 280 taotlust (Tabel 17). Neist positiivse rahastusotsuse on saanud 176, mis teeb edukuse määraks 62,8%.

Kõige populaarsem meede on olnud ettevõtete areng (109 esitatud taotlust, 39% kõikidest esitatud taotlustest). Taotluste arvult järgmine on olnud külaarenduse meede (73 taotlust, 26% kõikidest esitatud taotlustest).

Kõige suurem keskmine toetus oli külaarenduse meetmes (27 284 eurot), kõige väiksem COVID-19 taastekava omas (6023). Toetuse keskmine suurus on olnud 17 744 eurot.

Unikaalseid taotlejaid oli perioodil 103, sh koostöökogu.

Tabel 17. Projektide jaotus perioodil 2015–2022 (seisuga 31.12.2022)

Meetme nimetus	Voorude arv	Esitatud taotluse arv	Esitatud taotluste osakaal	Toetatud taotluste arv	Toetatud taotluste osakaal	Toetust saanud taotlejate jagunemine			Keskmine toetuse summa ²⁵
						MTÜ, SA	KOV	ÄU, FIE	
Meede 1 - Ettevõtete areng	5	109	39%	63	36%	1	0	62	21 037
Meede 2 - Külaarendus	5	73	26%	36	20%	29	7	0	27 284
Meede 3 - Kohaturundus ja uuenduslik kogukond	5	41	15%	24	14%	19	3	2	16 760
Meede 4 - Arengukoostöö	4	18	6%	16	9%	15	1	0	20 707
Meede 5 - LEADER riigisisene ja rahvusvaheline koostöö	2	13	5%	13	7%	0	0	0	14 650
Meede 6 - Covid-19 tagajärgede taastekava meede	2	26	9%	24	14%	5	0	19	6 023
Kokku	23	280		176		163²⁶			17 744

3.2 Eesmärkide sihttasemete täitmine

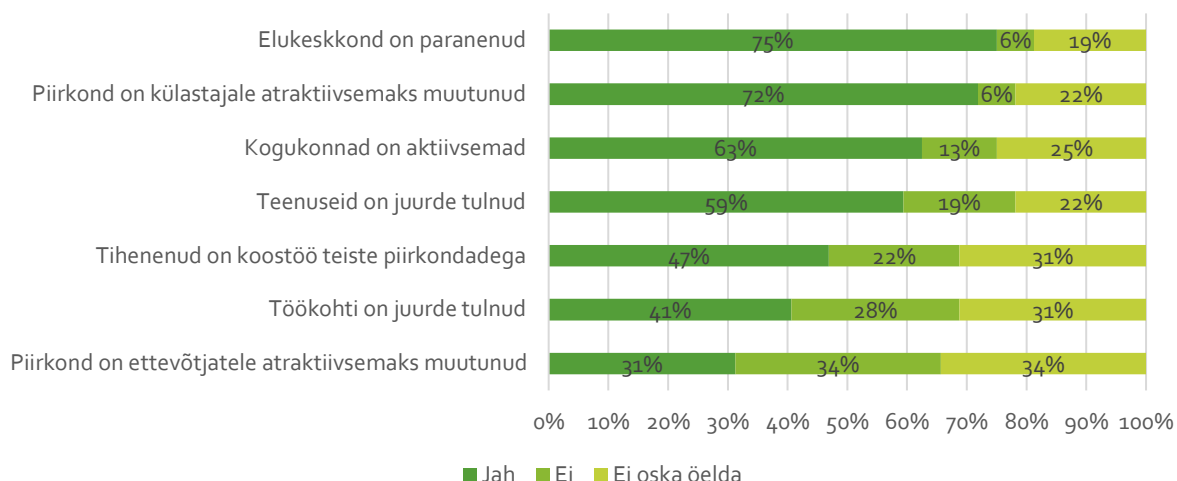
Hiidlaste Koostöökogu eelmise perioodi strateegiale oli seatud LEADER-meetme üldistest prioriteetidest lähtudes neli eesmärki:

1. Uuenduslik, kohalike ressurse ja oskusi väärindav, kõrgema lisandväärtusega töökohti loov ja arenev, uutele turgudele suunduv väikeettevõtlus.
2. Kvaliteetne elu- ja ettevõtluskeskkond, kus toimivad kogukonnale vajalikud teenused
3. Aktiivne ja eesmärgistatud ühistöö uute teadmiste ja oskuste omandamiseks ja rakendamiseks.
4. Hiiumaa kogukonna jätkusuutlikku arengut toetav sihipärane ja tulemuslik arengukoostöö.

Liikmete seas läbi viidud küsitluse põhjal hindavad tegevusgrupi liikmed toetumeetmete mõju üldiselt pigem kõrgelt – enim nähakse mõju elukeskkonna paranemisele (75%), piirkonna atraktiivsemaks muutumises külastajatele (72%), kogukondade aktiivsemaks muutumist (63%) ning teenuste lisandumist (59%). Madalamalt hinnatakse meetmete mõju koostööle teiste piirkondadega (47%), töökohtade lisandumisele (41%) ning piirkonna ettevõtjatele atraktiivsemaks muutumisele (31%) (Joonis 12).

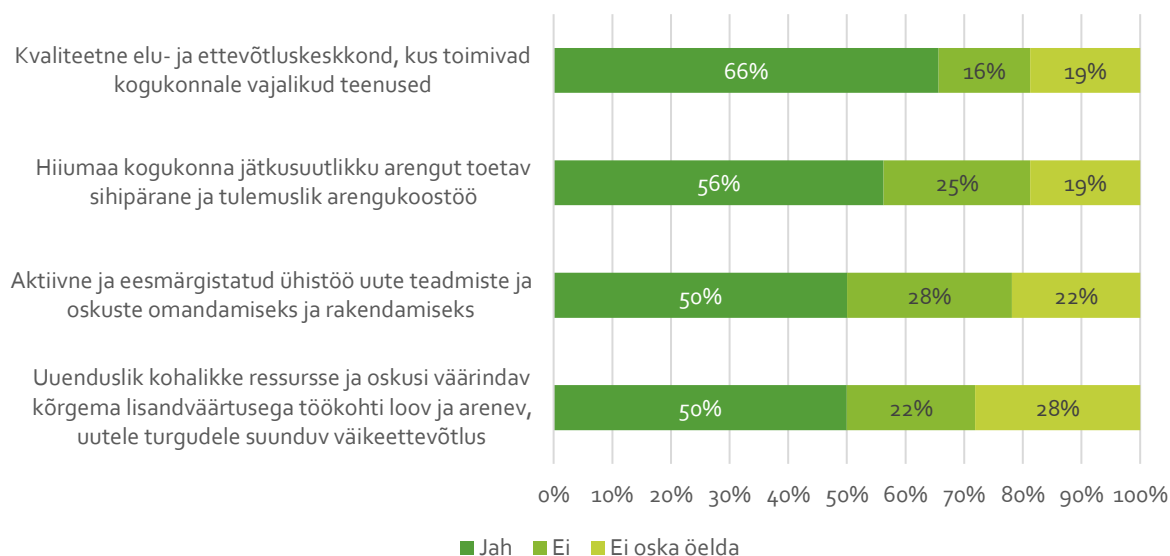
²⁵ Arvestatud tegelikke väljamakseid, odavnemisi ja katkestatud projekte, mida perioodil kokku oli 14.

²⁶ Ei sisalda tegevusrühma 13 taotlust.



Joonis 12. Üldine hinnang toetusmeetmete mõjule (küsitlus, n=32)

Konkreetsemalt Hiidlaste Koostöökogu eesmärkide täitumisele antud hinnangud olid mõnevõrra tagasihoidlikumad. Kõrgemalt hinnati elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamise meetme ning arengukoostöö meetme eesmärkide täitumist (vastavalt 66% ja 56%). Uuendusliku ja kohalikke ressursse väärindava väikeettevõtluse meetme ning uute teadmiste ja oskuste arendamise meetme eesmärgi peavad ainult pooled vastanutest täidetuks (Joonis 13).



Joonis 13. Hinnang Hiidlaste Koostöökogu eesmärkide täitumisele (küsitlus, n=32)

Igale eesmärgi saavutamisele oli suunatud vastavalt seatud konkreetne meede.

Strateegiale oli seatud üle 40 sihi-, tulemus- ja väljundnäitaja, hõlmates kõiki Euroopa Liidu asjakohaseid sihi-, tulemus- ja väljundnäitajaid, mis on nõutavad tulenevalt strateegia meetmete raames rakendatavatest tegevustest, samas ei ole kõigile esitatud numbriliselt määratletud sihttasemeid ega nende täitmise kohta infot koondatud.

Järgmise perioodi strateegia koostamisel tasuks lähtuda olemasolevatest andmetest ja nende kogumise võimalusest ning valida pigem vähem ja kõnekamad indikaatorid, mida

oleks võimalik jooksvalt perioodi vältel seirata. Samuti tasuks seirenäitajaid ja nende hierarhiat (väljund-, tulemus-, ja mõjuindikaatorid) korrastada, kuna eelmisel perioodil oli suurem enamus kogutavatest näitajatest sisuliselt meetmete väljundindikaatorid, kuigi olid nimetatud ka tulemusnäitajateks.

Samuti tasuks selle perioodi näitajate baasil hinnata, milliseid sihttasemeid on konkreetse eesmärgi saavutamiseks vajalikud ja realistlikud seada (arvestades, mida meetme tegevustega on võimalik muuta ja kui suures ulatuses).

Võimalikud lähenemisviisid indikaatorite seadmiseks on tulevikutrendi prognoosimine ja sellele programmi oodatava mõju lisamine. Lisaks lõppsihtmäära määramisele tasuks planeerida selle põhjal areng vahe-aastateks algtasemelt ning seada iga-aastased (või vaheaastate) sihtmäärad.

Indikaatorite seadmisel tasuks arvestada, mis oli perioodi algseis, millised trendid olid enne programmi algust, millised on sihtrühmade ootus ja ekspertide arvamus tulevikuarengute osas, mida näitavad uuringute tulemused või mida mujal sarnaste programmidega saavutatakse. Sihtmäärade seadmisel võivad olla aluseks kogukonna või toetuse saajate/sihtrühmade eelistused või mured, varasemad tulemused jne.

Käesoleval perioodil oli näitajaid, mis ei võtnud ilmselt piisavalt arvesse eelneva perioodi trendi ja said seetõttu ala- või ületäidetud (nt koolitusel osalenute arv, esitatud taotluste arv jne). Mõõta tasuks siiski seda, mida toetusmeetmete abil võimalik muuta/lahendada on.

3.3 Meetmete sihttasemete täitmine²⁷

3.3.1 Meede 1: Ettevõtete areng

Meetmele on seatud tulemusnäitajaks loodud uute töökohtade arv (mille sihttase on ületatud) ning 8 väljundnäitajat, millest osad on täidetud ja osad mitte (Tabel 18).

Tabel 18. Meetme 1 indikaatorid ja sihttasemed (seisuga 31.12.2022)

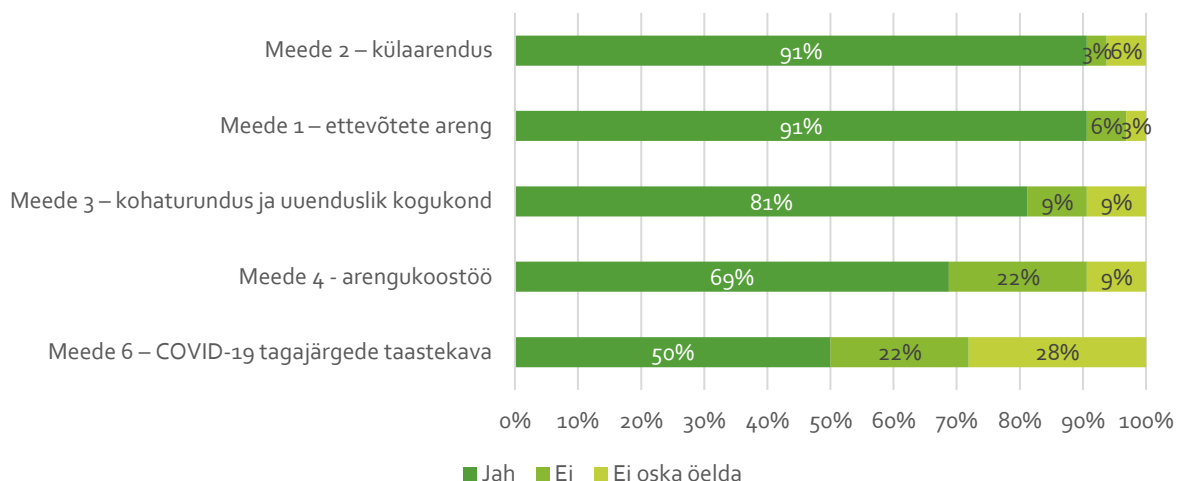
Tulemus- ja väljundnäitajad	Sihttase	Tegelik tase
Tulemusnäitaja:		
Loodud uute töökohtade arv	20	28
Väljundnäitajad:		
Toetatud taotluste arv	60	108
BPA33 Säästliku arengu strateegia elluviimist toetavate projektide arv	50	44
Uuenduslike projektide arv	20	18
Kohalikke ressursse ja oskusi väärindavate projektide arv	18	37
Kohaliku toidu pakkumist arendavate projektide arv	17	12
Taastuenergiaalliaid kasutavate ettevõtete või energiatõhusust suurendavate projektide arv	20	10
Uuenduslikke IKT rakendusi juurutavate projektide arv	15	16

²⁷ Sihttasemete täitmist on hinnatud taotlustes toodud info põhjal. Seega tegelikkuses võivad need mõnevõrra erineda.

Mittetulundusühingute ja sihtasutuste ettevõtlusprojektide arv	5	2
--	---	---

Liikmete seas läbi viidud küsitluse põhjal peavad 91% vastanutest, et meede on vastanud nende vajadustele (Joonis 14).

Samas on erinevaid hinnanguid, ühest küljest peetakse seda kõige tähtsamaks meetmeks, sest vaid ettevõtluses luuakse tasuvaid töökohti, mida on saarele hädasti juurde vaja. Teisalt on vastajaid, kes on välja toonud, et meetme kasud on pigem ettevõtja tasemel, mitte kogukonnas laiemalt.



Joonis 14. Hiidlaste Koostöökogu meetmete vastavus vajadusele (n=32)

3.3.2 Meede 2: Külaarendus

Külaarenduse meetmed peavad vajadusele vastavaks 91% vastanutest (Joonis 14). Kriitikana tuuakse, et meetmest tehakse pigem väikseid projekte ja vahendeid suunatakse sageli üksikute kindlate aktiivsete seltside vahel, kelle hakkamasaamist toetatakse ilma tegelikku lisandväärtust loomata. Indikaatorite sihttasemetest on 4 täidetud (ületatud) ja 7 täitmata (Tabel 19).

Tabel 19. Meetme 2 indikaatorid ja sihttasemed (seisuga 31.12.2022)

Indikaator	Sihttase	Tegelik tase
Tulemusnäitajad:		
Loodud uute töökohtade arv	5	1
Väiketaristu objektide arv	15	1
Kogukonnateenuste arv	3	4
Väljundnäitajad:		
Toetatud taotluste arv	40	73
BPA33 Säästliku arengu strateegia elluviimist toetavate projektide arv	25	20
Uuenduslike projektide arv	10	9
Sotsiaalse ettevõtluse arengut toetavate projektide arv	7	3
Kohalikke ressursse ja oskusi väärdavate projektide arv	14	25
Kohaliku toidu pakkumist arendavate projektide arv	5	6
Taastuenergiaallikaid kasutavate või energiatõhusust suurendavate projektide arv	7	5

Uuenduslikke IKT rakendusi juurutavate projektide arv	5	3
---	---	---

3.3.3 Meede 3: Kohaturundus ja uuenduslik kogukond

Kohaturunduse ja uuendusliku kogukonna meetme vajadusele vastavuse osas ollakse mõnevõrra kriitilisemad, aga mitte oluliselt – meedet peavad vajadusele vastavaks 81% vastanutest (Joonis 14). Mõõdikute sihttasemetest on pooled täidetud ja pooled täitmata (Tabel 20).

Tabel 20. Meetme 3 indikaatorid ja sihttasemed (seisuga 31.12.2022)

Indikaator	Sihttase	Tegelik tase
Tulemusnäitajad:		
Loodud uute töökohtade arv	1	3
Väljundnäitajad:		
Toetatud taotluste arv	27	41
Katseprojektide arv	1	3
BPA33 Säästliku arengu strateegia elluviimist toetavate projektide arv	20	13
Uuenduslikke projektide arv	14	10
Sotsiaalse ettevõtluse arengut toetavate projektide arv	2	2
Teadus ja arendusasutusi kaasavate projektide arv	5	4
Uusi tooteid ja teenuseid juurutavate projektide arv	10	6
Kohalikke ressursse ja oskusi väärindavate projektide arv	5	14
Kohaliku toidu pakkumist arendavate projektide arv	5	6
Taastuenergiaallikaid kasutavate või energiatõhusust suurendavate projektide arv	5	2
Uuenduslikke IKT rakendusi juurutavate projektide arv	5	2

3.3.4 Meede 4: Arengukoostöö

Arengukoostöö meetme vajadusele vastavuse osas ollakse mõnevõrra kriitilisemad – 69% vastanutest peab seda vajadustele vastavaks (Joonis 14). Mõõdikute sihttasemetest on täidetud 7 ja täitmata 5 (Tabel 21).

Tabel 21. Meetme 4 indikaatorid ja sihttasemed (seisuga 31.12.2022)

Indikaator	Sihttase	Tegelik tase
Tulemusnäitajad:		
Loodud uute töökohtade arv	1	5
Koostöös osalevate partnerite arv	30	18
Väljundnäitajad:		
Toetatud taotluste arv	10	14
BPA33 Säästliku arengu strateegia elluviimist toetavate projektide arv	5	3
Uuenduslike projektide arv	3	4
Sotsiaalse ettevõtluse arengut toetavate projektide arv	1	7
Uusi tooteid ja teenuseid juurutavate projektide arv	2	2
Kohalikke ressursse ja oskusi väärindavate projektide arv	2	2
Kohaliku toidu pakkumist arendavate projektide arv	2	3
Taastuenergiaallikaid kasutavate või energiatõhusust suurendavate projektide arv	3	1

Uuenduslikke IKT rakendusi juurutavate projektide arv	2	2
Projektide arv, mis kaasavaid teisi EL-i toetusvahendeid	1	3

3.3.5 Meede 5: LEADER riigisisene ja rahvusvaheline koostöö

Koostööprojektide meetme mõõdikute kõik sihttasemed on täidetud (Tabel 22). Võrreldes muude meetmete indikaatorite sihttasemetega tundub, et siinkohal on tasemeid objektiivselt prognoositud, kuna tegelik tase ei erine märkimisväärselt algselt kavandatud.

Tabel 22. Meetme 5 indikaatorid ja sihttasemed (seisuga 31.12.2022)

Indikaator	Sihttase	Tegelik tase
Rahvusvaheliste LEADER koostööprojektide arv	3	7
Rahvusvahelises LEADER koostöös osalevate erinevate koostöökogude arv	12	14
Siseriiklike LEADER koostööprojektide arv	2	6
Siseriiklikus LEADER koostöös osalevate erinevate koostöökogude arv	6	6
Hiiumaa turundusplaani elluviimist toetavate projektide arv	2	2
Lühikeste tarneahelate ja kohaliku toidu turu arendamisele suunatud projektide arv	3	6
Teiste koostöövaldkondadele suunatud projektide arv	3	5

3.3.6 Meede 6: Covid-19 tagajärgede taastekava

Samuti on enamjaolt täidetud kõik Covid-19 tagajärgede taastekava meetme mõõdikute sihttasemed (Tabel 23).

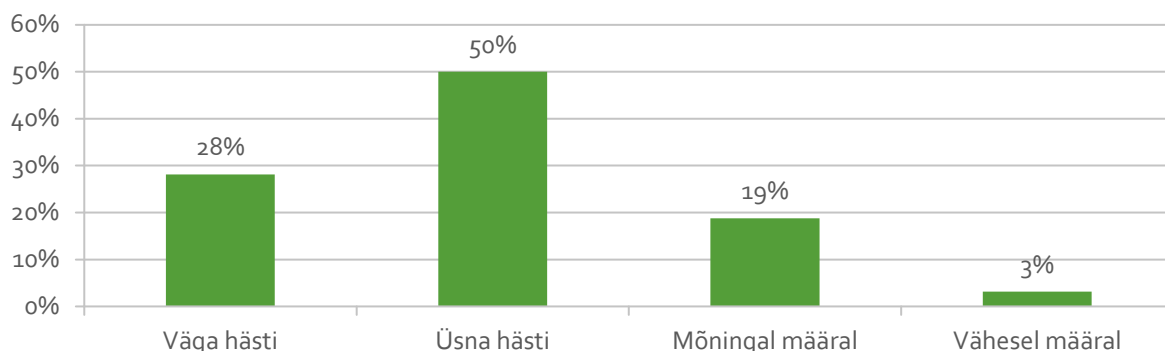
Tabel 23. Meetme 6 indikaatorid ja sihttasemed (seisuga 31.12.2022)

Indikaator	Sihttase	Tegelik tase
Toetatud taotluste arv	15	24
Säilitatud või loodud uute töökohtade arv	5	8
BPA säästliku arengu strateegia elluviimist toetavate projektide arv	10	9
Uuenduslike projektide arv	7	11
Uusi tooteid ja teenuseid juurutavate projektide arv	5	5
Kohalikke ressursse ja oskusi väärindavate projektide arv	10	12
Kohaliku toidu pakkumist arendavate projektide arv	5	4
Taastuvenergia allikaid kasutavate või energiatõhusust suurendavate projektide arv	3	3
Uuenduslikke IKT rakendusi juurutavate projektide arv	7	4
Koolitatud inimeste arv	15	0

3.4 Rahulolu Hiidlaste Koostöökogu tegevusega

Rahulolu organisatsiooni tegevusega hõlmab erinevaid aspekte, nii rahulolu organisatsiooni juhtimisega, sh avatust ja läbipaistvust, kommunikatsiooni ja info liikumist organisatsioonis, kui rahulolu organisatsioon tegevusega, sh mil määral on see vastab ootustele ja vajadustele.

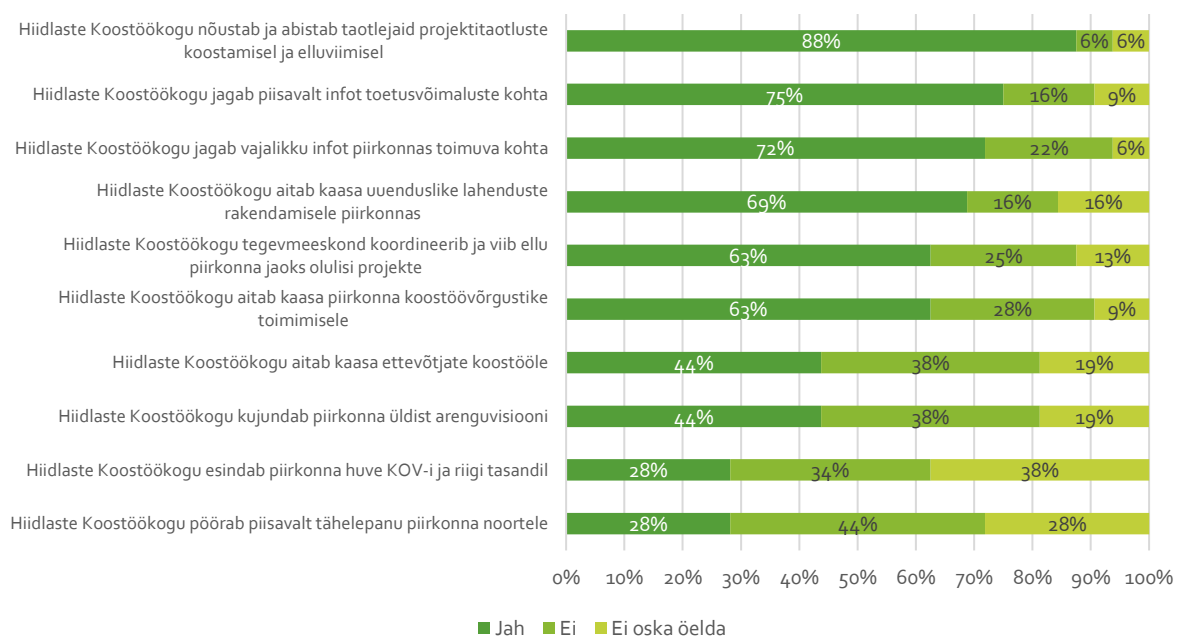
Koostöökogu liikmed hindavad oma teadlikkust organisatsiooni tegevustest valdavalt üsna heaks (50%).



Joonis 15. Teadlikkus, millega Hiidlaste Koostöökogu tegeleb (n=32)

Peamiselt hangitakse infot koostöökogu tegemiste kohta kodulehelt (pooled vastanutest) ja büroost (kolmandik). Samavõrra olulised on sotsiaalmeedia ja infopäevad (kumbki 10%), mainitud on ka isiklike teavitusi, e-kirju jms.

Küsitlusele vastajate rahulolu Hiidlaste Koostöökogu tegevusega on kõrge (Joonis 16). Kõige kõrgemalt on hinnatud kogu tegevust taotlejate nõustamisel ja abistamisel. Rahulolu hakkab langema üldisemaid arendustegevusi puudutavates küsimustes – ettevõtjate koostööle kaasaaitamine, piirkonna üldise visiooni kujundamine, piirkonna huvide esindamine ja noortele tähelepanu pööramine.



Joonis 16. Üldine rahulolu Hiidlaste Koostöökogu tegevusega (n=32)

Küsimusele, millega organisatsioon veel peaks tegelema, vastati, et kaasamist ja noortega seotust võiks rohkem olla. Üksikjuhtudel mainiti veel:

- Välissuhtlust ja koostööprojekte
- Suurürituste korraldamist
- Ellu viidud projektide sisulist hindamist

- Kiire kasvuga ettevõtete eraldi toetamist

Samuti leiti, et info liikumine võiks olla paremini korraldatud – väljastpoolt süsteemi tulijal on ilmselt keeruline hoomata, millega tegemist.

Taotlemise hindamise osas on arvatud, et info on olemas, aga protsess ise on keeruline. Hindamise puhul on ette heidetud, hindadele ei ole saadud tagasisidet. Samuti on protsess ise jäänud ebaselgeks, kuigi kriteeriumid on teada.

Juhtimise osas on tehtud järgmisi ettepanekuid:

- Tegevus võiks olla läbipaistvam – rohkem tagasisidet
- Rohkem peaks olema tulemuste mõõtmist
- Kaasata võiks valdkonna spetsialiste
- Liikmetele tuleks teadvustada, miks nad ühingu liikmed on (nn väärtuspakkumine)

Kaasamises:

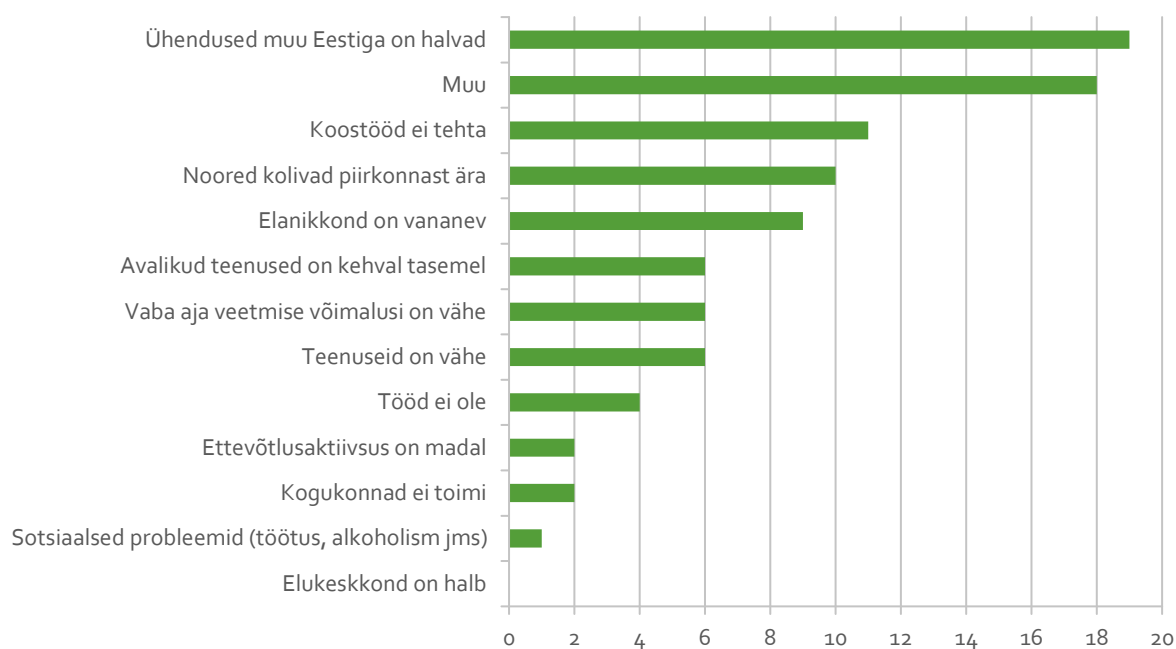
- Rohkem üritusi ja koolitusi
- Tagasiside andmine tegevuse kohta
- Paremini loetav koduleht
- Teematiliste töötubade korraldamine, mis annaksid osalejatele mingi lisateadmise ja teisalt aitaksid kujundada organisatsiooni tulevikku
- Laiendada liikmeskonda

Koostööd peaks tegema:

- Arenduskeskuse ja teiste arendusorganisatsioonidega
- KOV-iga
- Väiketootjatega, sh on oluline nende omavaheline kokkutoomine
- Ülikoolidega, keskendudes innovatsioonile

4 Arenguvajadused ja -potentsiaal

Hiidlaste Koostöökogu liikmete ja toetuse taotlejate hulgas läbi viidud küsitlusest selgus, et peamised tegevuspiirkonna väljakutsed on seotud halbade ühendustega muu Eestiga, koostöö puudumises kogukondade vahel ning noorte lahkumise ja vananeva elanikkonna probleemidega (Joonis 17). Harva on mainitud probleeme, nagu näiteks halb elukeskkond või mitte toimivad kogukonnad. Viimast kinnitavad ka fookusgrupi intervjuude tulemused – head elukeskkonda ja kogukondi on välja toodud hoopis tugevustena (Tabel 24).



Joonis 17. Peamised piirkonna probleemid (küsitlus, n=31)²⁸

Tegevuspiirkonna tugevused ja nõrkused võtab kokku SWOT-analüüs, mis on kompilatsioon andmeanalüüsi, küsitluse ja seminaride tulemustest.

Tabel 24. Tegevuspiirkonna SWOT-analüüs

Tugevused	Nõrkused
1. Hiiumaa on turvaline ja eraldatud, võimaldades piisavat isiklikku ruumi ning vabadust	1. Palju on projektipõhisust, mitmed valdkonnad on sageli toetustest sõltuvad
2. Hiiumaal on puhas ja huvilistele avatud loodus	2. Hiiumaal on noortel vähe eneseteostusvõimalusi
3. Välja on kujunenud tööstusliku tootmise ja väikeettevõtluse traditsioonid	3. Hajaasustus muudab teenuste tagamise ja võrkude rajamise majanduslikult kulukaks
4. Hiiumaal on eristuv positiivne kuvand	4. Samaaegselt on puudus töökohtadest ja töajajast
5. Hiiumaal on arenev väikesadamate võrgustik	5. Hiiumaa elanikkond on vananev ja vähenev
6. Hiiumaa kogukond on tegus ja sidus	6. Investeerimisvõimekus on madal
7. Põhiteenused on kättesaadavad	7. Nõudlus teenuste järele on hooajaline
	8. Hiiumaal on vähe elamispindu

²⁸ Muu: kohalike vastumeelsus uuendustele, kehv levi, väike turg, tööjõupuudus, koostöö KOV-iga, tervishoid.

8. Hiiumaal leidub arvestatavas koguses loodusvarasid	9. Sotsiaalvaldkonnas on mitmeid lahendamata küsimusi – puudu on valdkonna töötajatest, koduõendus on puudulik, omastehooldajatel puudub tugisüsteem, puudus on eakatele suunatud tegevustest (üksijäämine)
Võimalused	Ohud
<ol style="list-style-type: none"> 1. Kasvab linnastumisest ja kiirest elutempost loobuvate inimeste arv, suureneb inimeste hargmaisuus ja kaugtöö 2. Kasvab nõudlus omanäoliste traditsiooniliste (mahe)toodete järele, samuti ring-, sini- ja loomemajanduse olulisus 3. Suureneb Hiiumaa külastajate arv 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Elektri ülekandevõrgu areng jääb senisele tasemele 2. Keskkonnakaitselised piirangud tugevnevad ja pärsivad seeläbi majandustegevust 3. Riigi kohaololu ja huvi Hiiumaa vastu väheneb, mis tähendab ühtlasi vähem investeringuid 4. Looduskeskkond halveneb, ressursid kaovad, mis ühtlasi kahjustab Hiiumaa kui puhta saare mainet

Liikmeskonna ja toetuse saajate küsitlusest ilmneseid teemasid, mille toetamist järgmisel perioodil enim oodatakse (Joonis 18). See kinnitab seniste sihtide valikut, enim peetakse vajalikuks toetada kohalikku toitu ja toorainet, väikeettevõtlust ja -tootmist ning taastuenergia lahendusi, mis olid kesksel kohal ka senisel perioodil, sh ka ühisprojektide seas.



Joonis 18. Peamised toetust vajavad valdkonnad (küsitlus, n=29)²⁹

²⁹ Muu: keskkonnakaitselised, paremad töökohad, mis vähendaksid ebavõrdsust muu Eestiga